

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**FENOMÉN PRAŠINA V LITERÁRNÍ VÝCHOVĚ
NA 1. STUPNI ZŠ**
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Dana Odvárková

Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Vedoucí práce: Mgr. Vladimíra Pánková, Ph.D.

Plzeň, 2024

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne .....

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Vladimíře Pánkové, PhD. za cenné rady, ochotu, trpělivý přístup a čas, který mi v průběhu kompletování diplomové práce poskytla.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	2
ÚVOD	3
1 ZNAKY A VÝVOJ DOBRODRUŽNÉ LITERATURY	4
1.1 PŘÍBĚH S DĚTSKÝM HRDINOU	7
1.2 JAROSLAV FOGLAR	8
1.2.1 Tematika a dějová výstavba Foglarových děl	8
1.2.2 Postavy Foglarových románů	10
1.2.3 Krajina a město	13
2 KOMIKS.....	15
3 LITERÁRNĚVĚDNÁ INTERPRETACE PRAŠINY VOJTĚCHA MATOCHY	18
4 REFLEXE KOMIKSOVÉ PRAŠINY.....	23
5 ČTENÁŘSTVÍ PREPUBESCENTŮ.....	26
6 NÁVRH PŘÍPRAVY DO VÝUKY	29
6.1 VYTČENÉ UČIVO	29
6.1.1 Nauková složka učiva.....	29
6.1.2 Komunikační složka učiva	30
6.1.3 Hodnotově-postojová složka učiva.....	30
ZÁVĚR.....	49
RESUMÉ	51
SEZNAM LITERATURY	52
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ	55

SEZNAM ZKRATEK

RŠ – Rychlé šípy

Úvod

Dobrodružná próza podle čtenářských výzkumů stále patří k preferovaným žánrům prepubescentních a pubescentních čtenářů (zejména chlapců). Příběhy spojené s dobrodružstvím, odvahou, morální integritou hlavní postavy a její touhou po objevování nových prostředí a lokalit představují atraktivní syžetový model, který oslovuje čtenáře všech věkových kategorií napříč dobou. Již kultovním představitelem české dobrodružné prózy je Jaroslav Foglar, který se proslavil chlapeckými romány se skautskou tematikou. Za jeho nástupce bychom ze současné české produkce mohli označit Vojtěcha Matochu, autora knižního fenoménu *Prašina*. Didaktizace tohoto díla navrhovaná pro 5. ročník základních škol je hlavním cílem diplomové práce.

Předkládaná diplomová práce je rozvržena na dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části se zaměřujeme na žánrovou analýzu jednak dobrodružné prózy (se zvláštním přihlédnutím k dílu Jaroslava Foglara), jednak komiksu. Na pozadí Foglarových románů je pak prováděna literárněvědná interpretace Matochovy *Prašiny* a jejího komiksového pokračování. Hlavním cílem jmenovaných kapitol je genologická charakteristika dobrodružné literatury, kterou vnímáme jako nezbytné východisko pro koncipování žánrově pojatého učiva. V této části diplomové práce se rovněž zabýváme základními znaky čtenářství prepubescentů.

V praktické části – konkrétně v kapitole Návrh přípravy do výuky – nabízíme didaktickou interpretaci prvního dílu z románové trilogie *Prašina* od Vojtěcha Matochy. Cílem kapitoly je vytvořit vzdělávací materiál vhodný pro využití na 1. stupni základní školy. Tato práce propojuje teoretické poznatky o dobrodružné literatuře s třífázovým modelem E-U-R realizovaným metodami RWCT a tvůrčího psaní. Výuka založená na dané přípravě proběhla jak na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni, tak v 5. třídě na Základní škole Nučice. Získané studentské i žakovské výstupy včetně jejich reflexe, která ve druhém případě zohledňuje čtenářství prepubescentů, jsou součástí kapitoly.

1 ZNAKY A VÝVOJ DOBRODRUŽNÉ LITERATURY

Literatura pro děti a mládež je žánrově různorodá. Těžiště této diplomové práce spočívá v představení pouze jednoho žánru, a to dobrodružné literatury (prózy), konkrétně varianty s dětským či dospívajícím hrdinou.

Intencionální dobrodružná próza je psána se záměrem dětského nebo dospívajícího čtenáře. Autoři při psaní zohledňovali dětský aspekt ve struktuře uměleckého textu. V roli hlavního hrdiny se objevuje dětská nebo dospívající postava. Spisovatelé adaptují text v rovině jazykové, kompoziční i tematické. Děj zůstává napínavý, avšak je přizpůsoben chápání dětí. (Čeňková 2006, s. 12)

Neintencionální dobrodružná literatura byla původně psána pro dospělého čtenáře, ale v průběhu let přešla do dětské literatury. Důvodů tohoto přechodu je několik. Mezi základní patří napínavý a zajímavý děj, svým obsahem přitažlivý i pro dětského čtenáře. Dále také schematické dělení postav na kladné a záporné. V závěru příběhu bývá šťastný konec. Sledovaný žánr signifikuje nezbytný prvek dobrodružství. (Mocná, 2004, s. 361) Mezi autory, kteří původně psali neintencionální dobrodružnou prózu řadíme například Alexandra Dumase (*Tři mušketýři*), Roberta Louise Stevensona (*Ostrov pokladů*), Daniela Defoea (*Robinson Crusoe*), Julese Verna (*Cesta kolem světa za 80 dní*, *Cesta do středu Země*). (Mocná 2004, s. 120)

Vymezení dobrodružné literatury není vždy zcela jednoznačné. Dobrodružná próza ve své fiktivní rovině nabízí čtenáři únik z jeho běžného každodenního života, prožitek vzrušujících, exotických či nebezpečných příběhů, které jsou mu v realitě odepřeny. „Označení ‚dobrodružná literatura‘ není vymezením ani poetologickým, ani pragmatickým, stává se spíše invariantou v podsystemu prozaických útvarů epicko-narativního typu.“ (Urbanová 2005, str. 179) Dobrodružnou literaturu žánrově specifikujeme dle jejích syžetových prvků. Téma nacházíme obsažené v názvu (např.: indiánka, kovbojka, robinsonáda, detektivka apod.). Dále ji dělíme dle kultovních autorů tohoto žánru (verneovky, mayovky). (Urbanová 2005, s. 179)

Od děje dobrodružné literatury čtenář očekává napětí, gradující dynamiku, a v neposlední řadě několik zvratů, které mohou vypadat jako náhoda. V úvodní části děje se často nachází situace, přinášející do každodenního života hlavního hrdiny změnu, nutící

jej vyrazit za dobrodružstvím. Touto situací rozumíme například nalezení ztraceného dopisu, tajného vchodu (*Letopisy Narnie*) či za ústřední postavou přichází osoba přinášející informace a prosbu o pomoc (*Pán prstenů*). Jako další důležitý dějový prvek dobrodružné prózy signifikujeme motiv cesty. Hlavní hrdina opouští bezpečí domova a vydává se na dobrodružnou a nebezpečnou výpravu. Za cestu považujeme doslovný odchod do cizí krajiny nebo pouze vystoupení z vlastního světa a otevření se novým věcem. V tomto smyslu nemusí jít pouze o cestu za dobrodružstvím, nýbrž o cestu iniciační, na níž se odehrává vývoj hrdiny. Pro dětského hrdinu jde o vstup do světa zcela nedětského, který ho staví do situací dospělého člověka. Cíl cesty se mění v závislosti na jejím typu. Odměnou hlavnímu hrdinovi za vytrvalost, důvtip a statečnost může být materiální věc (poklad) či duchovní obohacení a rozvoj sebe sama, nebo pouze neobyčejné zážitky. V ději se často setkáme s neohraničeným chronotopem. (Mocná 2004, s. 118)

Dobrodružstvím dochází zábavnou formou ke zvýšení rozumového poznávání a k aktivizaci emoční stránky percepce. Na podkladě tohoto tvrzení lze říci, že v umělecké dobrodružné próze vytváří výchovná, poznávací a estetická funkce příběhu vzájemný vztah. „Převažuje-li některá z funkcí, je tento typ příběhu pociťován jako literatura faktu, působí-li složitější významové plány a esteticky pronikavější kvality, raději se mluví o přírodní próze, o historické próze, o vědeckofantastické próze apod.“ (Urbanová 2005, s. 180) Z tohoto důvodu dobrodružnou prózu často označujeme za oddechovou, kompenzační nebo zábavnou četbu.

Mezi první spisovatele, kteří psali dobrodružnou literaturu a jejich dílům se dostalo i českého překladu, je řazen Daniel Defoe a jeho román *Robinson Crusoe*. První český překlad z německé verze vyšel již v roce 1808. K přeložení do anglického jazyka došlo až v roce 1870 a jednalo se pouze o neúplnou verzi. Do českého jazyka knihu adaptoval Josef Věromír Pleva, který však upravil některé údaje. Příběh aktualizoval s přihlédnutím ke geografickým, psychologickým, lékařským, biologickým poznatkům. Současně favorizoval antirasistický přístup a humanitu. (Urbanová 2005, s. 180) Hlavním záměrem bylo zjednodušit příběh pro dětského čtenáře a usnadnit jeho pochopení. K tomu využíval moderní jazyk, srozumitelný dětskému čtenáři. (Toman 1992, s. 92) Román Daniela Defoea dal vzniknout tzv. robinsonádám, které inspirovaly mnoho dalších autorů napříč

dekádami. Z českých autorů můžeme zmínit například Františka Josefa Andrlíka, jeho román *Robinsonka*. Motivy ztroskotání na opuštěném ostrově se objevují u Františka Běhounka v jeho díle *Kniha Robinsonů*. (Urbanová 2005, s. 180)

V dobrodružné próze se setkáváme s hlavním hrdinou, skupinou, párem či dvojicí, provádějící příběhem. Vedle reálných postav se v tomto žánru mohou nacházet i postavy fantastické či mytické. Do děje přinášejí zázračné předměty, které hlavnímu hrdinovi pomáhají, nebo jej ohrožují. Tím dochází k propojení dobrodružné prózy s fantasy literaturou. Tato žánrová hybridizace tak dává vzniknout novým, napínavým příběhům, které čtenáře přenáší do nejrůznějších světů a situací, jež by sám chtěl zažít. Můžeme se setkat například se spojením dobrodružné prózy s cestopisem, sci-fi, thrillerem nebo s detektivkou. Možností žánrového spojení je nepřeborné množství. Žánrová hybridizace se hojně objevuje jak v literatuře pro dospělé, tak v literatuře pro děti a mládež. (Mocná 2004, s. 118)

Pro překonání uznávaných stereotypů autoři často volili přesah do jiného žánru, jak je již výše zmíněno. Žánrových kombinací, které mohou vzniknout, je bezpočet a v každé z nich se více či méně objevují aspekty dobrodružného románu. Jako první příklad lze uvést dobrodružný román s cestopisnými a uměleckonaučnými prvky. Mezi autory, kteří psali tento typ románů, řadíme z Čechů Františka Flose (*Lovci orchidejí, Tajemství pralesa, Vzducholodí do srdce Brazílie*), Aloise Musila (*S kočovníky pouště, Cedry na Libanonu*), Františka Běhounka (*Trosečníci polárního moře, V říši věčného sněhu a ledu atp.*). (Urbanová 2005, s. 180)

Na tuto žánrovou variantu dobrodružné prózy lze navázat romány s indiánskou tematikou, jež se často odehrávaly v oblasti Ameriky. Mezi spisovatele, kteří psali takzvané indiánky či kovbojky, bychom ze světových autorů měli bezpochyby zařadit Karla Meye (*Vinnetou, rudý gentleman; Vinnetou – poslední výstřel; Old Surehand a další*), Jamese Fenymooru Coopera (*Poslední Mohykán*), Ernsta Thompsona Setona (*Dva divoši*). (Mocná 2004, s. 691)

Dále je vhodné zmínit spojení dobrodružné literatury s vědeckofantastickou literaturou. Mezi nejznámější světové autory této žánrové varianty se řadí Jules Verne. Jeho romány spojují techniku s dobrodružstvím. Většina strojů a vynálezů, které ve svých dílech popisuje, v jeho době neexistovala, proto byly romány brány jako přelomové. Tato díla

původně nebyla psána se záměrem dětského čtenáře. Byla určena pro starší čtenáře, avšak postupem času si její napínavý děj, postavy a další syžetové prvky oblíbili i dětští čtenáři. Jako autorova nejznámější díla můžeme jmenovat romány *Dvacet tisíc mil pod mořem*, *Dva roky prázdnin*, *Děti kapitána Granta*, *Cesta kolem světa za osmdesát dní*, *Cesta do středu Země* atp. (Genčiová 1984, s. 184, 208, 209) Za zmínku stojí také čeští autoři, kteří se pohybovali na poli fantastické či sci-fi dobrodružné literatury. Jmenujme například J. M. Trosku, přezdívaného „český Verne“, a jeho romány *Vládce mořských hlubin* či trilogii *Kapitán Nemo*. Coby představitele české fantastické literatury zmiňme Ludvíka Součka a dílo *Cesta slepých ptáků*, ve kterém dochází ke snoubení dobrodružné literatury s objevem mimozemské civilizace. (Urbanová 2005, s. 181)

Intencionální dobrodružná literatura může být také spojena s detektivkou. V tomto typu románů je dětský hrdina hlavním aktérem v rozplétání záhady či případu. Svým jednáním připomíná nejen zvědavé dítě, ale také dospělého, který logickou cestou rozplétá kriminální přestupek. Čeští autoři, kteří psali dobrodružnou detektivní literaturu, jsou například František Langer (*Bratrstvo bílého klíče*), Václav Řezáč (*Poplach v Kovářské uličce; Kluci, hurá za ním*), Eduard Fiker (*Tajemný dům, Tajná cesta, Černý blesk*). (Urbanová 2005, s. 181)

Můžeme říci, že na tento typ dobrodružné literatury částečně navázal Jaroslav Foglar. Jeho díla se rozvíjí ve dvou rovinách. První rovinou myslíme výše zmiňovanou kombinaci dobrodružné prózy a detektivního románu s dětským hrdinou. Hlavní hrdinové řeší záhady, hledají dobrodružství v luštění tajných šifer a často se z nich stávají ochránci zákona. Jde například o román na pokračování *Rychlé šípy*. V druhé rovině se jedná o nové pojetí dobrodružné literatury, která je spojena se skautingem. Foglar otiskl své dlouholeté zkušenosti do svých děl a vytvořil tak knihy jako *Hoši od Bobří řeky*, *Pod junáckou vlajkou a Chata v Jezerní kotlině*. Více o tomto autorovi si uvedeme v kapitole 1.2 a v jejích podkapitolách. (Vučka 2015, s. 9–10)

1.1 PŘÍBĚH S DĚTSKÝM HRDINOU

Vzhledem k podstatě a tématu této práce je vhodné představit také příběh s dětským hrdinou. K analýze tohoto žánru došlo až v druhé polovině 20. století. Je určen pro dětské čtenáře a bývá jim také přizpůsoben. „Žánr v obecné rovině (volně podle D. Hodrové, 1987) chápeme jako historicky, sociálně, esteticky a funkčně podmíněný systém

tematických a tvarových rysů, jejichž prostřednictvím se v díle prezentuje určitý postoj ke skutečnosti.“ (Čeňková 2006, str. 32)

Podle Nezkusila (1979, str. 9) je příběh s dětským hrdinou velmi proměnlivý, členitý a také ovlivněný jak vývojovými, tak historickými faktory. Tyto vlivy se poté ukazují ve funkci textu. Příběh s dětským hrdinou je žánrově nesourodý. Může se jednat o román, povídku, novelu či črtu. Literatura s dětským hrdinou je především úzce spojena s jistým okruhem motivů a témat vycházejících především z pozice hrdiny, jeho úrovně poznávání sebe sama v určitém prostoru a čase. Jedná se například o hrdinství dětského hrdiny, překonávání problémů a nástrah, osamocení, začlenění do kolektivu, dospívání, řešení vztahů mezi dospělým a dítětem, hodnoty kamarádství atp. Tato témata se mění s věkem čtenářů a s pojetím jejich vývoje ve společnosti. (Čeňková 2006, s. 32)

Nejčastěji se ve spojitosti s příběhem s dětským hrdinou mluví o novele, povídce či románu. Novela je v tomto kontextu brána jako „poutavý příběh s výrazným zakončením, omezeným časem děje a pointou, vyznačuje se potlačením popisných složek a digresí“ (Čeňková 2006, str. 33). Povídku od novely odlišíme obtížněji. Bývá často kratší, kompozičně i syžetově uvolněnější. Můžeme také říci, že rozvíjí přírodní, dobrodružnou a detektivní tematiku. Povídky uvádí čtenáře do světa literatury pro dospělé a autoři si díky nim často udržují přízeň těchto čtenářů i v jejich dospělosti. (Čeňková 2006, s. 33)

1.2 JAROSLAV FOGLAR

Výše byl již zmíněn tento autor významný na poli dobrodružné literatury. V této části si jeho život a tvorbu popíšeme podrobněji. Předmětem analýzy učiníme motivy, postavy a prostředí, které se prolínají jeho nezapomenutelnými chlapeckými romány.

Jaroslav Foglar, přezdíváný Jestřáb, je bezesporu jedním z předních autorů české dobrodružné literatury pro děti a mládež. Svými romány se skautskou tematikou, návody pro oddílové aktivity a činnosti, povídkami a také komiksy upoutal tisíce čtenářů několika generací, přestože v období německé okupace a poté komunistické totality byla jeho tvorba pozastavena. (Vučka 2015, s. 9, 12)

1.2.1 TEMATIKA A DĚJOVÁ VÝSTAVBA FOGLAROVÝCH DĚL

Tematika Foglarových děl je úzce spojena s jeho životem. To, co prožíval nejen ve svém chlapeckém věku, ale později také jako vedoucí skautského oddílu, se poměrně

markantně objevuje v jeho dobrodružných románech. Jaroslav Foglar vyrůstal s matkou, na kterou byl fixován celý svůj život. Období bezprostředně po smrti otce se výrazně odráží v románu *Když Duben přichází*. Postava Vojty a jeho životní situace je mnohdy chápána jako literární obraz Jaroslava Foglara. (Vučka 2015, s. 48)

Do skautského oddílu Dvojka, ve kterém poté působil celý zbytek života, se dostal díky svému spolužákovi. Tento oddíl byl pro něj velkou inspirací při psaní svých románů. Celý svůj život toužil být stále dítětem, což také projektoval do svých děl a další redaktorské a autorské činnosti. Avšak tento sen mu bránil chápat, že někteří z chlapců Dvojky se stávají dospělými a některé hry a aktivity, které na schůzkách a táborech podnikali, se jim zdáli dětinské. Většina dospěla do věku, kdy je více zajímala děvčata než plnění oddílových bobříků. To bylo pro Foglara velice těžké, neboť se staršími hochy neuměl ani nechtěl pracovat. Mezi základní body, které by měl mladý chlapec budovat a které se někdy až příliš objevují také v románech, patřilo uvědomění si určitého společenského řádu, fyzická a duševní hygiena, pěstování těla i ducha sportem a zdravým životním stylem. Foglar svými pedagogickými názory, výchovnými metodami a postupy, které uplatňoval ve svých románech, nabádal chlapce, aby se stali ukázněnými a aby v jejich životě panoval řád. (Vučka 2015, s. 54, 91)

Při psaní příběhů bylo pro Foglara důležité, aby byl převeditelný do reálného života. Více než estetická a umělecká stránka jej zajímalo, zda se příběh, který vymýšlí, dá prožít i v reálném životě. Důležité pro něj bylo, aby text byl spíše výchovný a moralizující. Stránka lexikálních prostředků, složka narativní a stylistická či figury a celková výstavba textu jím byla brána pouze jako stavební jednotka, která je k napsání příběhu potřebná, avšak není nejdůležitější. Proto se při recepci textu můžeme zaměřit na to, zda by se příběh dal opravdu prožít. Čtenář může porovnat smyšlený příběh se svými vlastními vzpomínkami na dětství nebo se svým dosavadním dětským životem. (Vučka 2015, s. 89)

Ve Foglarových vyprávěních je patrná jakási opakovanost. Příběhový model a způsob jeho gradace jsou v některých románech až identické. Chlapci či chlapecká parta se například velmi často seznamují za dramatických okolností (*Rychlé šípy* – Mirek a Jirka Metelka, Jindra Hojer, Rychlonožka a Červenáček; *Hoši od Bobří řeky* – chlapci Vilík a Jirka s Rikitanem; *Přístav volá*; *Tajemná Řásnovka* atp.). Díla *Když Duben přichází* a *Chata*

v *Jezerní kotlině* jsou v tomto ohledu výjimkou, neboť k seznámení dvou hlavních hrdinů dochází buď náhodně, nebo se jejich přátelství postupně formuje. Příznačný je také motiv cesty, který je vnímán jako jisté odlišení dosavadního života od nového. Děj se poté může rozvíjet ve dvou liniích. Pokaždé záleží, zda hlavní protagonista či protagonisté jsou členy oddílu nebo pouze určité party (klubu, spolku). Pokud se jedná o první variantu, celý příběh je obohacován o rady a tipy na aktivity a jednotlivé oddílové činnosti. Opakovanost dějová, motivická a kompoziční je nejvíce patrná u titulů *Rychlé šípy* (dále RŠ) a *Kulišáci*, které začal jako přílohu vydávat časopis ABC v 60. letech. V příbězích Kulišáků můžeme říci, že Foglar velmi často až parafrázoval sám sebe. Postavy Kulišáků jednají téměř totožně jako RŠ. Rovněž prožívají podobné příběhy a situace. Kulišáci, obdobně jako RŠ, nevěří na nadpřirozeno, vše se snaží racionálně vysvětlit. Pro běžného čtenáře, jenž se detailně nezabývá analýzou jednotlivých děl, vytváří provázanost a opakovanost pouze ucelený svět Foglarových románů. (Vučka 2015, s. 104–106)

1.2.2 POSTAVY FOGLAROVÝCH ROMÁNŮ

Postavy Foglarových děl bychom mohli rozdělit na dvě skupiny. První jsou idealizovaní hlavní hrdinové, kteří uznávají jisté zásady, vzorce chování a etiku. Foglar z nich vytváří tak dokonalé chlapce, kteří nemohou ve svých rozhodnutích udělat chybu (*Rychlé šípy*), a druzí naopak nenapravitelní ničemové, kteří pijí alkohol a kouří cigarety. V dílech se postavy vyskytují v určitém vzorci, vždy rozdělené na kladné a záporné. Jejich chování a jednání je esteticky schematické, někdy až předvídatelné. (Vučka 2015, s. 118)

Zaměříme se nyní na postavy *Rychlých šípů*. Jaroslav Foglar se sice pokouší o jakousi typologickou diferenciaci, avšak tyto rozdíly zjednodušil tím, že nad ně rozprostřel určitou auru perfektnosti a bezchybnosti. Každý chlapec svou povahou přispívá do příběhů a akcí, které společně jako parta podnikají, avšak v závěru představují „neživý monolit ctností“. (Vučka 2015, str. 122)

Foglar členy *Rychlých šípů* idealizuje a povyšuje nad ostatní, jejich jednání je však mnohdy diskutabilní. Pokud bychom se na některé situace z Foglarových románů, především z románů o RŠ, podívali z morálního a etického hlediska, zjistili bychom, že v některých případech můžeme jejich vystupování a řešení problémů označit dokonce za neetické či na hraně morálnosti. Autor jejich činy velmi často omlouvá tím, že jednají v zájmu vyššího poslání, a tudíž jim můžeme prominout prakticky jakýkoliv čin, od vloupání

se do cizí klubovny po „krádež“. Foglar se sice snaží všechny tyto činy zjemnit, hlavní protagonisté se za ně omlouvají, ale vzápětí dodávají, že na vině jsou jejich „odpůrci“ sami, pokud by spolupracovali, nemuselo by k výše zmiňovaným událostem dojít. Zde bychom tedy mohli diskutovat o tom, zda chlapci, kteří jsou prezentováni jako čestní, milí, ochotní, pracovití a duchaplní, opravdu představují ideály cností, kterých by měl každý chlapec dosáhnout. (Vučka 2015, s. 151–153)

Dalším zásadním rysem Rychlých šípů je jejich nevíra na strašidla, paranormální jevy či různé pověry a povídačky. Vše, co se titulním protagonistům stane a s čím se setkají, se pokouší vždy racionálně vysvětlit. To se dostává do jakéhosi konfliktu se čtenářem, který na tajemno a nevyřešitelné záhady věřit chce. U Rychlých šípů se nikdy nesetkáme s únavou, bezmocí či melancholií, protože tyto „stavy“ jsou brány jako projev slabosti. RŠ se nikdy nedostávají do konfliktu s policií, naopak s ní často spolupracují, někdy ji prakticky nahrazují a vykonávají její práci. Členové této party jsou také pilnými studenty, kteří nejen že mají v pořádku své školní povinnosti, navíc se věnují i vydávání školního časopisu. V závěru bychom mohli říct, že RŠ vlastně nejsou dětmi, ale malými dospělými, kteří všechny příhody a dobrodružství řeší racionálně bez sebemenších chlapeckých emocionálních výkyvů. Avšak toto jejich chování a jednání vůči Vontům a celým Stínadlům končí destrukcí Stínadel, neboť v závěru jejich příběhů jsou Stínadla odhalena a Vontové se stávají jejich přáteli. Vše tajemné a záhadné je odhaleno, strach, který budila tato čtvrť, je rozpuštěn a z Vontů se stává spořádaná organizace. (Vučka 2015, s. 124–127)

Druhou skupinou postav jsou prakticky nenapravitelní chlapci (muži), kteří se nikdy nedokáží upoutat ke správnému způsobu života. Pro představitele těchto postav Foglar často vybíral trampy. V jeho románech se však podobají městským chlapcům, kteří holdují alkoholu, cigaretám a nevhodné hudbě. Takto autor vykresluje i tuláky. Tyto postavy se střetávají s kladnými hrdiny, kteří je berou jako odstrašující případ toho, čím se mohou chlapci stát, pokud nebudou budovat své tělo a ducha. Mohli bychom říct, že ve Foglarových románech nalezneme ze záporných postav pouze ty, které nemají šanci na nápravu. (Vučka 2015, s. 39)

Postavy dospělých osob se ve Foglarových románech vyskytují jen zřídka. Pokud se však v příběhu objeví, prakticky do děje nezasahují nebo pouze okrajově. Často

jsou však brány jako záporné postavy (tuláci, trampové atp.). Pokud se jedná o kladné postavy, mívají často pozitivní vztah ke skautingu či samy v dětství měly partu kamarádů, kteří prožívali podobná dobrodružství jako hlavní hrdinové. Tyto dospělé postavy poté pomáhají protagonistům a podporují je v jejich činnosti. (Vučka 2015, s. 156–164)

V primárních dílech Jaroslava Foglara (např. *Přístav volá*, *Hoši od Bobří řeky*, *Boj o první místo*) se setkáme především s chlapeckými či mužskými postavami. Ženské nebo dívčí postavy se v příběhu vyskytují jen okrajově, například jako matky hlavních hrdinů. První zásadní porušení čistě chlapeckých spolků je značně patrné v díle *Historie Svorné sedmy*, kde se poprvé na utváření děje podílejí také dívčí postavy. Hlavní iniciativu opět přináší chlapecký vůdce, avšak dívky mají ve Svorné sedmě rovné postavení s chlapci a jejich názory jsou respektovány. Foglar v tomto díle zohlednil vlastní zkušenosti a vzpomínky z osobního života, kdy žil v domě s věkově i pohlavně smíšenými skupinami dětí. (Zachariáš 2020, s. 339)

Další ženskou představitelkou, která se objevila v jednom z prvních dílů seriálu Rychlé šípy, je Vlasta. Obyvatelka Druhé strany analogicky záhadné jako Stínadla. Postava Vlasty je v příběhu o RŠ zásadní, neboť její zásluhou se tři chlapci Mirek Dušín, Jarka Metelka a Jindra Hojer pojmenují právě Rychlé šípy. „Do kresleného seriálu o Rychlých šípech vstoupila ostatně děvčata nejednou. Jaroslav Foglar si totiž brzy uvědomil, jak velké procento odběratelů Mladého hlasatele tvoří právě dívky. Místo pro ně našel také v románové trilogii ze života Rychlých šípů. Je zajímavé sledovat, jak se pozice a úloha děvčat v jednotlivých dílech stínadelských příběhů měnila.“ (Zachariáš 2020, s. 340) Největší proměna pozice dívek v dílech Jaroslava Foglara nastává v posledním díle románové trilogie RŠ, *Tajemství Velkého Vonta*. Zde se na straně Stínadel objevuje skupina dívek přezdívaných Amazonky, které se svými schopnostmi a ovlivněním děje vyrovnají chlapeckým spolkům. Dívky svým vystupováním a chováním se však podobají více chlapcům. Ani v nejmenším se v příbězích nesetkáváme s emočním vzplanutím mezi chlapci a dívkami. „Dívky Foglarem zakomponované do stránek jeho knih nesměly zkrátka narušovat stav hlavních hrdinů, zpoetizovaný pojmenováním CHLAPECTVÍ.“ (Zachariáš 2020, s. 341)

1.2.3 KRAJINA A MĚSTO

Krajina ve Foglarových románech je jedním ze základních kamenů výstavby celého příběhu. Hlavní postavy svá dobrodružství prožívají ve městě či v přírodní krajině. Při vykreslování prostoru autor čerpal částečně ze svých zkušeností a částečně tato místa dotvářel svou imaginací. Avšak hranice mezi představou a realitou se pro běžného čtenáře téměř stírá. U některých titulů se můžeme jen domnívat, která místa byla Foglarovi předlohou, avšak u jiných, jako jsou třeba *Rychlé šípy* či *Hoši od Bobří řeky*, si můžeme všimnout jistých podobností míst v románu (Stínadla, Sluneční zátoka) a míst, která autor sám navštívoval (Ledec nad Sázavou, Praha atp.). V Ledči můžeme například nalézt uličky s názvy Ke Stínadlům či Pod Stínadly. Ve Foglarových příbězích můžeme rozlišit dvě roviny míst, ve kterých se příběh odehrává. Rovina přírody je autorem využívána velmi často a vytváří určitý atribut krásy, čistoty a odpočinku. Rovina města je opakem přírody, autor jej popisuje jako labyrint, ve kterém jsou ukryta všechna tajemství a následná dobrodružství. (Vučka 2015, s. 179)

První je rovina přírody mimo město. Zde můžeme hovořit o „krajině jako archetypu ráje“. (Vučka 2015, str. 179) Příroda je pro Foglarovy hrdiny nejen místem odpočinku a úniku od jejich života ve městě, ale také je pro ně určitým způsobem posvátná a neposkvrněná. Umožňuje jim prožít dobrodružství, která by se jim ve městě nestala. Místa v krajině je nelehké identifikovat. Zatímco místa ve městě, pokud se na ně zaměříme, můžeme spojit s reálnými ulicemi, domy, dvorky, zahradami atp., u přírody tomu tak není. Můžeme se tedy pouze domnívat, kde se asi nachází Jezerní kotlina či Slunečná zátoka. Hlavní protagonisté však v krajině tráví pouze omezený čas, a poté se opět navrací ke svému životu ve městě. Krajina ve Foglarových románech je odloučena od lidské civilizace. To z ní dělá mystické a iniciační místo, které je třeba objevovat a poznávat. Pokud čtenář očekává popis vesnického života, ve Foglarových dílech se jej nedočká. Cesty, které hlavní hrdinové podnikají do přírody, jsou nejprve krátké a lehké, postupně se však prodlužují a stávají se náročnějšími. V jejich průběhu se chlapci utužují a zdokonalují nejen ve fyzické zdatnosti a tělesných dovednostech, ale také v síle ducha a vytrvalosti dosáhnout cíle. Poslední cesta je velice náročná fyzicky i psychicky. Je jakousi analogií cesty, kterou by měl správný chlapec projít sám v sobě, aby se mohl stát správným a ušlechtilým

občanem. Tento přerod však může proběhnout pouze mimo hranice města v neposkvrněné a klidné přírodě. (Vučka 2015, s. 179–186)

Příkladem ráje je Sluneční zátoka v románu *Hoši od Bobří řeky*. Je jakýmsi mýtickým, nespécifikovaným místem. Není určeno, kterým směrem se nachází nebo kterou z cest se dát, abychom ji našli. V souvislosti s cestou ke Sluneční zátoce hovoří autor pouze o její náročnosti. Pro hlavní hrdiny je to poslední zkouška, která má ověřit jejich zdatnost. Zátoka je popisována jako „ztracený ráj, nacházející se mimo reálný prostor, je více ideou než skutečností a v mnoha rysech představuje archetyp panenské, člověkem nedotčené krajiny, neposkvrněného prostoru, v němž zůstala zachována prapůvodní harmonie“. (Vučka 2015, str. 186) Jedná se o přírodní krásu, ve které se snoubí harmonie, klid, ticho, mírumilovnost a malebnost. Je opakem lesa, který se nachází v její blízkosti. Ten vypravěč popisuje jako temný, s hlubokým neprůstupným močálem, do kterého je zakázáno vstupovat. Můžeme se tak zaměřit na jasné protiklady světla a tmy; uzavřeného prostoru lesa a otevřené oblasti zátoky; průzračné, třpytivé vody v zátoce a tmavé, bahnité vody v bažině. Tyto protiklady pozorují hlavní hrdinové ze skály, která se tyčí nad lesem i zátokou. Les s močálem symbolizuje smrt či podsvětí, je tedy úplným opakem zátoky, která je obrazem života. Prostor ve Foglarových dílech je zobrazen v dualitě archetypů. (Vučka 2015, s. 186–189)

Město je ve Foglarových románech bráno jako labyrint, plné spleťtých a křivolakých uliček, tajných zákoutí, malých dvorečků, která ukrývají všechna tajemství a dobrodružství. Oproti krajině je město tmavé, záhadné a Foglarovy postavy z něj často odchází za dobrodružstvím do otevřeného prostoru přírody. Tyto rysy nalezneme nejvíce v románech *Rychlé šípy* a *Přístav volá*. Obdobně jako u přírodní krajiny i ve městě nalezneme kontrast mezi temnotou a světlem. Do světlých míst jsou řazeny novější modernizované čtvrti. Jako tmavé oblasti bychom mohli označit starší části města s původními až středověkými domy. Obraz jednotlivých čtvrtí se do jisté míry odráží také v charakteru či v chování a jednání postav, které v nich žijí. Místo je tak úzce spjato s lidmi a jejich povahou. S cílem zažít dobrodružství se hlavní hrdinové vydávají do těchto starších částí, neboť v částech, kde žijí, by jej nezažili. (Vučka 2015, s.194–195)

2 KOMIKS

Na fenomén Prašina, který si získal přízeň čtenářů nejprve v podobě dobrodružné prózy, navazuje komiksově pokračování.

V odborné literatuře nalezneme hned několik definic komiksu. Čeňková uvádí, že termín komiks pochází z anglického spojení comic-strips neboli komické obrázkové prózy. Do českého jazyka je slovo komiks také překládáno jako „obrázkový kreslený seriál.“ (Čeňková 2006, s. 149)

Helmut Müller (1983) o komiksu přednášel „*jako o médiu, které je recepčně zvýhodněno současností textu a obrazu*“. (Čeňková 2006, s. 149) Toto tvrzení udává základní rozdíl mezi komiksem a kresleným příběhem. U kresleného příběhu nalezneme nejprve obrázek a poté až text. U komiksu je naopak dominantní vizuální vjem celého obrazu, ve kterém se obrázek i text objevuje souběžně. (Čeňková 2006, s. 149)

Will Eisner (1985) mluví o komiksu jako o sekvenčním umění. Na tuto částečnou definici navazuje Scott McCloud ve své knize *Jak rozumět komiksu* (2008). Komiks ve své publikaci vysvětluje takto: „záměrná juxtaponovaná¹ sekvence kreslených a jiných obrazů, určená ke sdělování informací nebo k vyvolání estetického prožitku“. (McCloud 2008, s. 9) Ládek a Pavelka (2010, s. 5) definují komiks jako „umělecké médium, ve kterém jsou za sebou chronologicky uspořádány kresby nebo jiná zobrazení s případným doprovodným textem v cílených sekvencích. Dohromady tedy vytvářejí celek, nejčastěji příběh“. (Ládek a Pavelka 2010, s. 5) Jak je již výše zmíněno, samotné slovo komiks pochází z anglického názvu comic-strip. Ten označuje krátký, komicky laděný příběh. „Vyloučíme snad jen jedinou formu, o které se dá ve spojitosti s komiksem pochybovat více než úspěšně, ačkoliv ono magické slovo má přímo v titulu – a sice klasický fotokomiks, neboť fotografie doplněné pouze doprovodným textem do tohoto oboru opravdu řadit nelze.“ (Ládek a Pavelka 2010, s. 6) Komiksem nazýváme všechna díla, která spadají alespoň do jedné z doposud známých definic. Autoři sami si definice upravují tak, aby do nich mohli dosadit jejich příběh. (Diesing 2011, s. 11)

Základními znaky komiksu je souvislý povahopis hrdinů a pravidelná publikace v tisku. V komiksu se snoubí několik sémiologických procesů a druhů umění – kresba (výtvarné

---

¹ „Juxtapozice = příležitost, pozice dvou či více prvků vedle sebe“ (McCloud 2008, s. 7)

umění), text (literární umění) a fázování pohybu (filmové umění). Komiks využívá základních filmových technik – prolínání jednotlivých stříhů a rychlý přechod z jedné akce do druhé. (Čeňková 2006, s. 150) Helena Diesing (2011, s. 11) ve své knize uvádí další důležitý znak. Přinejmenším jeden z hlavních aktérů je v ději trvalým protagonistou. Dalším znakem je podle Diesing (2011, s. 11) charakteristické provedení textu. Ustálenou formou vyjádření přímé řeči postavy nebo jejích myšlenek jsou bubliny. Ty bývají nejčastěji umístěny k jejím ústům nebo nad hlavu.

Smolíková (2017, s. 414-415) uvádí, že bubliny můžeme zapsat třemi základními způsoby. První typ se nazývá bublina mluvící. „Promluva je nejčastěji umístěna do oválné bubliny se zobáčkem, který míří k ústům hovořící postavy.“ Bublin může být více a umísťují se do řady za sebe. Dalším typem je bublina myslící. „Obláček vznášející se nad hlavou postavy, ke kterému často vedou bublinky vycházející z temene hlavy. Obsahuje vnitřní hlasy, tedy to, co si postava myslí.“ Dále se v komiksu používá tzv. bublina křičící. „Pokud postava křičí, může být hlasitost a emotivnost zvýrazněna ostrými výběžky bubliny, která pak připomíná hvězdičky.“ Font písma v křičících bublinách bývá větší nebo je barevně vybarveno pozadí.

Pro české prostředí je přijatelnější uvedení textu pod obrázkový panel. Toto zpracování nazýváme kreslený příběh a v minulosti byly české komiksy koncipovány tímto způsobem. Ve zpracování textu často autoři užívají tzv. letteringu, určitého stylu písma vyjadřujícího přímou řeč, neadresované vyprávění nebo sloužícího k formulaci intenzity emoce nebo zvuku. (Diesing 2011, s. 11)

Produkce komiksu je rozdělena do dvou výrazových forem s řadou syžetových variant, a to na komiksy dobrodružné, jejichž kompozice obsahuje také příběhy klasické literatury (*Staré pověsti české, Válka s mloky, Robinson Crusoe, Robin Hood atp.*), náměty detektivní, historické, fantasy, vědeckofantastické, a na humorné, do kterých řadíme převážně veselé příběhy se zvířecími hrdiny (*Čtyřlístek, Kačer Donald, Tom a Jerry, Garfield atp.*). (Čeňková 2006, s. 150 – 151)

Dalším důležitým rysem komiksu je jeho pravidelná publikace v tisku. K tomuto typu komiksů začaly v průběhu let vznikat tzv. Comic-Books, „tedy samostatné sešitové edice s uzavřenými epizodami hrdinů (Superman, Spiderman, Thorgal)“ (Čeňková 2006, s. 151)

a románové komiksy nebo také grafické novely. Narace je v těchto typech komiksu blízká prozaickým žánrům (román, povídka, novela). (Čeňková 2006, s. 151)

Nesmíme také opomenout zastoupení komiksu v tvorbě pro děti a mládež, který si ponechává rysy populární literatury. Příběh je vyprávěn především obrazem, „vizuální vnímání jako estetický činitel převažuje“. (Čeňková 2006, s. 150) Text se objevuje kondenzovaně v bublinách vycházejících z úst postav. Mládež v současné době čte také komiksy s politickou tematikou vycházející například v rámci časopisu Reflex nebo Právo. (Čeňková 2006, s. 151)

3 LITERÁRNĚVĚDNÁ INTERPRETACE PRAŠINY VOJTĚCHA MATOCHY

Na základě poznatků z genologie uvedených v první a ve druhé kapitole se zde pokusíme o literárněvědnou interpretaci Matochovy Prašiny. Kniha se stala fenoménem hned po svém vydání. Charakteristickými žánrovými prvky, jazykem a způsobem zpracování příběh oslovil čtenáře mladšího i staršího školního věku.

Koncepce příběhu je rozvíjena v duchu dobrodružné literatury. Protagonista se v úvodu knihy (pod vlivem dějových okolností) dostává do situace, která je začátkem jeho nadcházejícího dobrodružství.

Na začátku příběhu se čtenář seznámí s hlavním protagonistou Jirkou, který se vypraví na návštěvu svého dědečka na místo nazývané Prašina. Vydává se do části Prahy, ve které nesvítí pouliční lampy, nehraje rádio, nefunguje mobilní telefon. „A v téhle strašidelné čtvrti pátrá Jirka se svými kamarády Tondou a En po dávném tajemství, které by mohlo změnit svět. Jejich dobrodružství je o to nebezpečnější, že při něm musejí čelit partě všeho schopných dospělých chlapů, kteří mají stejný cíl.“ (Matocha 2018) Celý příběh začne být zajímavý, jakmile se Prašina začne samovolně rozpínat. Domy u hranice přichází o elektřinu, vodu, plyn, v okolí přestanou jezdit tramvaje, svítit pouliční světla a dochází ke kolapsu dopravy. Zápletka je někdy až předvídatelná, hrdinové hledají vodítka a řeší situace, aby zachránili svět. V závěru dochází k nečekanému zvratu, který čtenáře nechává ve svých vlastních úvahách a nutí jej, aby si přečetl i navazující díly. (Roháč 2021)

Primární zápletka dobrodružného příběhu odehrávajícího se v prostředí pražské čtvrti známé jako Prašina, ve které se pokrok zastavil v 19. století, je velice poutavá. Čtenář však již v začátku předpokládá, že v cestě k rozluštění záhady budou hlavním hrdinům stát překážky a lidé, kteří nemají čisté úmysly. Předvídatelnost je například patrná ve chvíli, kdy se děti vydávají do polorozpadlého domu pro papírový sáček, obsahující důležité součástky do tajemného stroje, který v začátku příběhu ukryl dědečkův přítel Patrik. V okamžiku, kdy se k této akci rozhodnou, tušíme, že vše nebude jednoduché a po cestě tam nebo zpět se je někdo pokusí zastavit. Žádný čtenář však nejspíš nepředpokládá tvrdé a násilné chování záporných postav vůči hlavním hrdinům. Překvapující je rovněž zakončení prvního dílu, kdy dětští protagonisté objevují starodávný

stroj, který je klíčem k celému tajemství Prašiny. Přítomnost předvídatelných situací nezmenšuje dramatický náboj a gradaci děje.

Chronotop je v Prašině ohraničený. Místo je explicitně popsáno, neboť autor uvádí názvy nejen částí Prahy, ale i konkrétních ulic. Autor vytvořil de facto ostrov v civilizovaném městě a jeho hranice jsou na začátku příběhu pevně určeny. Prostředí celé čtvrti je nehostinné, místní obyvatelé i návštěvníci se musí spolehnout sami na sebe, protože nikdo neví, komu na Prašině se může věřit. Žije zde rozmanitá struktura lidí, kteří se raději schovávají ve svých domech a nemají rádi cizí návštěvníky. O Prašině bychom v souvislosti s jejími obyvateli mohli mluvit jako o ghettu. Rezidenti jsou vyloučeni ze společnosti už jen tím, že žijí v této čtvrti, které se ostatní občané vyhýbají. Moderní technologie, jež hlavní hrdinové používají, napovídají, že se příběh odehrává v autorově současnosti. Celá oblast Prašiny naopak ustrnula v 19. století a z toho důvodu je rozdíl mezi ní a zbylými částmi Prahy markantní.

„Některé vjemy zažívají děti čím dál méně v reálném životě, a tak o nich čtou. Chtěl jsem místo, kde jsou děti odkázány samy na sebe a musí řešit vzniklé problémy.“

(Matocha 2021) Matocha ve své knize vytvořil jakýsi ostrov, ve kterém se děti musí spoléhat na své dovednosti, zkušenosti a na víru v sama sebe. Josef Chuchma (2019) se ve své recenzi o Prašině vyjadřuje takto: *„Matocha pracuje s archetypem ostrova uprostřed města, který je světem sám pro sebe.“* Prašina tak lze přirovnat k příběhu Robinsona Crusoa. Děti se ocitají na ostrově uprostřed moderního města, kde nefunguje elektřina ani ostatní vymoženky moderní doby. Musí se postarat samy o sobe a najít způsob, jak vyřešit situaci, do které se nedobrovolně dostaly.

Prašina se mnohým čtenářům může zdát pro děti až nevhodná. Matocha otevřeně pracuje s násilím, dokonce i s motivem smrti. Román tak získává tajemnou až děsivou atmosféru, kterou bychom mohli přirovnat k hororu. Strach je v dětech vyvolán často známými prostředky, jimiž se strach vyvolává, neznámým prostředím, tmou, cizími lidmi. Matocha nevytváří umělý strach z věcí, které by dětem byly neznámé. V příběhu nacházíme motiv vyšetřování, což nás vede ke komparaci díla Prašina s detektivním románem.

V dobrodružné próze se objevuje morálně čistý hlavní hrdina, který touží po vítězství nad zlem, po spravedlnosti, po návratu domů atp. U třináctiletého hlavního hrdiny v románu Prašině se ale často projevuje strach, bezmoc a myšlenky na útěk. Protagonista

je dospívající chlapec, u kterého se nepředpokládá udatnost beze strachu. Pokud by se chlapec ničeho nebál, jeho postava by nepůsobila autenticky. Navíc bychom mohli polemizovat nad tím, kdo v příběhu je hlavním hrdinou. Kromě chlapce Jirky celým dějem provází také jeho kamarádka Anastázie. Ve vypjatých situacích je to právě ona, kdo se zachová jako hlavní hrdina a vše vyřeší. Matocha tak ve svém příběhu nevytvořil pouze jednoho protagonistu. Na takovém rozložení můžeme demonstrovat, že některé věci nelze zvládnout samostatně. V určitých situacích je nutné mít přátele, kteří nás podpoří a pomohou nám z těžkých situací. Autor nevytváří jednoho superhrdinu, který by zvládl všechny nástrahy a překážky vyřešit sám, naopak, dětské čtenáře upozorňuje na důležitost kamarádství v životě lidí.

V tomto ohledu je Matochovo dílo odlišné od Foglarových románů. Foglarovými hlavními hrdiny jsou především chlapci. Pokud se v příběhu objevují dívčí hrdinky, mají pouze malou roli a do děje nijak výrazně nezasahují. Matocha naproti tomu vytvořil z dívky jednu z hlavních hrdinů celého příběhu. Její role je v knize nenahraditelná, protože přichází s novými nápady, řeší vzniklé situace a je základním článkem celé skupiny.

Nejvíce nepředvídatelnou postavou je Jirkův dědeček. Nejedná se o postavu, která by zcela zapadala do dobrodružného příběhu. Naopak po celou dobu hlavní dvojici nabádá, aby nic víc nedělali, nepátrali po dalších věcech a velké množství informací před nimi tají. Jedním z důvodů tohoto jednání je strach z toho, co by se dětem mohlo stát, pokud by věděly příliš mnoho informací. Hlavním důvodem je však jeho dávný slib, že bude tajemství Prašiny chránit. Záporní protagonisté jsou v Matochově podání opravdu záporní. (Roháč 2021) Jako hlavní záporná postava se profiluje podnikatel Hrouda. Ten nejvíce usiluje o zánik Prašiny, aby na jejím území mohl skupovat domy, byty, jež by potom draze pronajímat nebo prodat. Aby však tento plán mohl uskutečnit, musí z Prašiny udělat moderní čtvrť, jako jsou všechny ostatní v Praze. Hrouda se společně s dalšími snaží získat informace od Jirky a En o tom, jak Prašinu zastavit a co jí pohání. Domnívají se totiž, že děti vědí víc, než říkají. Při získávání informací se kromě vydírání a vyhrožování nebojí použít i fyzické násilí. Dětské hrdiny staví do pozice sobě rovných, a tak s nimi také zacházejí. Autor sám z dětí vytváří malé dospělé, kteří řeší záhadu za dospělé.

Motiv cesty je nedílnou součástí dobrodružného románu *Prašina*. Setkáváme se zde s cestou za dobrodružstvím. Chlapec Jirka se vydává nejprve na cestu za dědečkem a později na cestu za objevením tajemství Prašiny. Přestože neopouští rodné město, dostává se na místa, která jsou od moderního světa odlišná.

Dobrodružným typem cesty prochází nejen Jirka, ale také jeho kamarádka En i kamarád Tonda. Jirka s En jsou v průběhu svého dobrodružství vystaveni nelehkým situacím, ve kterých se musí umět správně rozhodnout bez pomoci dospělých. Jejich vývoj není na konci prvního dílu tak patrný, avšak nalezneme zde jisté známky vývoje a dospívání především ve vyhrocených situacích, například při setkání s Hroudovými lidmi. Velký vývoj zažije Jirka v situaci, kdy jsou s En uvězněni ve sklepní místnosti, která se rychle plní vodou a oni se nemohou dostat ven. Do této chvíle Jirka spoléhal na chytrost En, v této situaci však musí sebrat odvahu a pomoci vysílené En on sám. Můžeme říci, že se musí zachovat jako pravý muž a zachránit slabší dívku. Tato zkušenost je pro něj velice důležitá, protože ho naučí, že ne vždy se může spolehnout na své kamarády a někdy je potřeba, aby zapojil vlastní rozum. Také ho to utvrzuje v jeho samostatnosti a napomáhá jeho sebevědomí, že i on je schopný vyřešit problém nebo situaci.

Matochovo dílo *Prašina* kritici často srovnávají s chlapeckým románem Jaroslava Foglara *Rychlé šípy*. Autor sám přiznává, že „*Prašina* svým popisem je trochu foglarovským Stínadlům podobná. Proto to tak dobře funguje. Ve čtenářích, kteří *Záhadu hlavolamu* četli, je zakotvena poetika, tajemno a záhadnost Stínadel.“ (Interview s Vojtěchem Matochou, 2021)

Foglarova čtvrt Stínadla je zapojena do běžného života, na první pohled se ničím neliší. Tajemství, které se v ní ukrývá, je dostupné pouze aktérům děje. Příběh se odehrává v neurčitém časoprostoru. Oproti tomu Matocha svou *Prašinu* zasadil do dnešní Prahy a vymezil její přesnou hranici, za níž platí stejné podmínky nejen pro tamní obyvatele, ale i pro návštěvníky. V celé oblasti existují specifické přírodní i civilizační podmínky. Jak již bylo výše zmíněno, Matocha pracuje s modelem ostrova v centru města, který představuje samostatný svět s vlastním řádem a pravidly. (Chuchma 2019)

Do románu *Rychlé šípy*, který je přirovnáván k Matochově *Prašině*, můžeme „projektovat romantické představy o chlapeckém dobrodružství“. (Chuchma 2019) Protagonisty jsou převážně chlapci, dívčí hrdinky se ve Foglarových románech vyskytují jen výjimečně

obdobně jako dospělí, kteří do života hrdinů zasahují pouze tehdy, když je to nezbytně nutné, nebo v případě, že sami byli v dětství členy chlapecké party. Matocha do děje nově uvádí i dívky, především hrdinka En je pro příběh nepostradatelná. Mnohé beznadějně situace vyřeší právě ona. Tím autor narušuje foglarovský model čistě chlapeckých hrdinů. (Chuchma 2019) V Prašině navíc stojí děti proti skupině nebezpečných dospělých. Oproti tomu Foglarovi hlavní hrdinové vždy bojovali s jinou chlapeckou skupinou. (Drahoňovská 2018)

4 REFLEXE KOMIKSOVÉ PRAŠINY

Fenomén *Prašina* se po úspěšném vydání románové trilogie dočkal i komiksového spin-off² pokračování nazvaného *Prašina – kroniky: Křídový panáček*. Komiks je rozdělen do sedmi sešitů a dějově navazuje na poslední knihu trilogie. Pomocí ilustrací Karla Osohy přivádí čtenáře zpět na Prašinu, která se od prvního dílu změnila.

V komiksové sérii se mimo již známé postavy En setkáváme s novými postavami. Hlavním protagonistou je Vašek, chlapec neurčitého věku. Už není dítě, ale zatím ani dospělý. Vašek od první chvíle pociťuje touhu po dobrodružství a po sounáležitosti. (Mandys 2023)

Příběh se odehrává dva roky poté, co byla na Prašince zavedena elektřina. Čtvrť se oproti tomu, jak ji známe z prvního dílu, změnila. Lidé z okolních částí se do ní začínají stěhovat, vznikají zde nová obchodní centra a pomalu do celé oblasti pronikají moderní technologie a výtobytky okolního světa. Majitelé bytů a domů před zavedením moderních technologií do čtvrti nejevili o své nemovitosti zájem, lidé v nich mohli žít bez placení nájmu. Po zmodernizování Prašiny majitelé nájem po rezidentech vyžadují a pokud tak neučiní, nutí je k odstěhování. „Komiksová Prašina nabízí přímočarý, tajuplný a napínavý příběh s dostatkem akčních scén, (...) potemnělou atmosféru i netriviální, byť nikterak složitou zápletku, která se obejde bez superhrdinů i nadpřirozena.“ (Mandys 2023)

V prvních sešitech autor pracuje s motivem tajemného až hrozivého žháře, který zakládá požáry pomocí staré lampy a vždy se mu podaří utéct svým pronásledovatelům. Mystično této postavy je až příliš rychle prozrazeno. „Odhalení jeho identity je asi nejslabší místo celého příběhu: nejenže tu fantom nečekaně snadno selže a zkrotne, ale následně ztrácí jakoukoliv auru výjimečnosti, kterou autoři předtím tak pečlivě budovali.“ Matocha tak nabízí čtenáři rozluštění celé záhady a nedává mu prostor pro úvahy nad tím, kdo by tajemným mužem mohl být. (Mandys 2023)

Autor ve svém díle užívá schémata jiných knih, jako je například *Vinnetou*. Hlavní postava Mayova románu patřící k vyspělé civilizaci se seznamuje s lidmi ze zastaralé, až opožděné společnosti. Hrdina poznává jejich ryzí povahu a zároveň si uvědomuje hamižnost a lstivost vlastních lidí. To je důvod, proč se přidává na stranu slabších. V Matochově komiksovém pokračování se s takovým jednáním částečně setkáváme u hrdiny Vaška,

---

² „Spin-off = volné pokračování“

který se na Prašinu přestěhuje po smrti své matky. Jeho strýček pracuje jako policista a někdy ho bere s sebou do kanceláře. Vašek, který pochází z vesnice, se ale nepovažuje za typického Pražana, a proto když se potká s neznámou dívkou, která jej označí jako pražského policistu, snaží se jí tento názor vyvrátit. Rezidenti čtvrti usilují o zachování čtvrti v podobě, v jaké ji někteří znají celý život. Z tohoto důvodu policisty nemají rádi a chtějí chránit identitu tajemného žháře, který v příběhu nevystupuje jako záporná postava v pravém slova smyslu. Pro místní obyvatele představuje ochránce Prašiny, který ničí to nové, postavené proti vůli starousedlíků. Přesto nejprve spolupracuje se strážci zákona a sám se vydává po stopách tajemného žháře. Práce s tímto motivem je ale v komiksu velmi předvídatelná a čtenáři po přečtení několika stránek dochází, že se Vašek začíná na Prašině zabydlovat, navazuje vztahy s rezidenty a pomalu přechází na jejich stranu. Hlavní zápletka vytváří poutavý příběh, u kterého bychom však mohli polemizovat nad tím, zda byl jeho potenciál plně využit. Dospělý čtenář by mohl namítat, že vývoj postav není nijak překvapivý a že rozuzlení celého příběhu je příliš rychlé. (Mandys 2023)

Komiks svým zpracováním naplňuje pravidla juxtapozice. Některé stránky naplňují aspekt juxtapozice formou jednotlivých, oddělených „okének“ na bílém pozadí, ve kterých se příběh odehrává. Na jiných se barevné okolí z děje promítá do celé stránky a působí tak dojmem, že autor na celé ploše zdůraznil scény z příběhu, které jsou pro děj důležité. Všechny textové části jsou v komiksu uspořádány v bublinách. Autoři užívají různých typů bublin pro vyjádření rozdílných informací. Popis místa, situace nebo myšlenky hlavního hrdiny jsou stylizovány do obyčejných čtvercových bublin žluté nebo bílé barvy. Promluvy jednotlivých postav jsou uvedeny v kulatých mluvících bublinách jednoduchého tvaru vycházející od úst postavy. Křičící typ bublin se v textu neobjevuje, jedinou změnou zdůrazňující intonaci a emotivnost je zakřivený zobáček vycházející od úst postavy.

Komiksové zpracování Prašiny navrhl Karel Osoha, který ilustroval i knižní román. „Už když ilustroval první Prašinu, říkal, že mu ten svět přijde vizuálně nesmírně zajímavý. Na deseti dvojstranách ale neměl tolik prostoru na zachycení atmosféry, na ukázání přechodů mezi Prašinou a okolním světem a dalších míst, která jsme v příběhu navštívili.“ (Matocha 2022) Ilustrátor v sedmi sešitech dokázal vytvořit zajímavý a zároveň tajemný svět Prašiny. Barevné provedení dodává jednotlivým místům a postavám tajemnost

a známky nebezpečí. Osoha ve svém díle nápaditě vykresluje jednotlivé postavy a příběh díky jeho ilustracím zůstává zajímavý i v konverzačních nebo přechodných scénách. Rozdíl nacházíme už jen v barevnosti komiksu a černobílém zpracování, které se objevilo v knihách. Ilustrátor vytvořil zcela unikátní obraz pražské čtvrti, kterou si čtenář po přečtení knih představoval s největší pravděpodobností jinak, než jak je vyobrazena v komiksu. Propojením s Matochovým scénářem a Osohovými kresbami vznikl svět, který si dětští čtenáři oblíbí především díky své jednoduchosti a propracovanosti. (Mandys 2023)

5 ČTENÁŘSTVÍ PREPUBESCENTŮ

Tato kapitola je zamýšlena jako teoretické východisko pro kapitolu následující, v níž reflektujeme žákovské výstupy získané při četbě a didaktické interpretaci Matochovy Prašiny, knihy reprezentující současnou dobrodružnou prózu.

Prepubescenti i pubescenti přijímají literaturu jako určitý model života. Dětský čtenář, který se často snaží stát dospělým, své tužby zakouší prostřednictvím četby, která mu obraz dospělého světa nabízí. Recipient do hlavního hrdiny projektuje sebe sama a prožívá vše, co mu je v realitě odepřeno. V takovém případě plní četba saturační funkci³. „Pokud se čtenářství pubescenta včas neaktivuje, je vážně ohroženo ze dvou stran – jednak absolutizací saturační četby a nečtenářsky pojaté školní literární výchovy, jednak je vytlačováno receptivně agresivnějším filmem a hlavně televizí.“ (Lederbuchová 2004, s. 21–22)

Prepubescentní čtenáři vyhledávají díla se zdůrazněnou dějovostí a epizodičností. Taková díla jednak kladou menší nároky na čtenáře, na jejich schopnost myslet a představovat si abstraktně, jednak jim umožňují soustředit se na konkrétnost textu, dítě tak není nuceno jít za doslovnost textu. Z toho důvodu dětským čtenářům vyhovují knihy s řetězovou kompozicí čili s relativně uzavřenými epizodami, z nichž každá je alespoň částečně schopna samostatného účinku. Tato kompozice odpovídá fragmentárnímu čtenářství dítěte. (srov. Chaloupka 1971, s. 30) „Čtenář nalézá jistotu, pevné vymezení svého prožitku a v opakované situaci i pocit známosti, kontaktu, který je subjektivně prožíván jako osobní kontakt čtenáře a díla, jako důvěrná a vzájemná blízkost, a vposledku jako stvrzení čtenářovy vlastní „přítomnosti“ v ději, v událostech, v příběhu knihy.“ (Chaloupka 1971, s. 31)

Dětskému čtenáři zpočátku vyhovuje umělecky nenáročné dílo představující podklad pro čtenářskou aktivitu a „vstup vlastních estetických a citových očekávání.“ (Chaloupka 1971, s. 64) Dětské čtenáři často preferují příběh s úspěšným dětským nebo dospívajícím hrdinou/hrdinkou. Čtenářský prožitek se v tomto ohledu projevuje projekcí sebe sama do děje a identifikací s hlavním protagonistou. Prepubescentní čtenář saturací

³ Saturace = stav psychického nasycení zdůrazňující odpor k opakování určité činnosti nebo k permanentnímu působení jednotvárného podnětu (Nakonečný 2018)

hledá svou vlastní identitu a nahrazuje ji charakterem literární postavy. Prolínáním své vlastní identity s knižním hrdinou, dítě obohacuje vlastní i protagonistovy rysy. „Hrdina, který je identický, který je významově trojrozměrný, se ovšem tomuto přímočarému obohacování brání – je podstatně náročnější obohacovat některými rysy vlastní osobnosti např. Rollandova Jana Kryštofa nebo Tolstého Pierra Bezuchova než Dumasova d'Artagnana nebo Mayova Old Shatterhanda.“ (Chaloupka 1971, s. 65) Některé postavy je náročné projektovat do osobnosti čtenáře. Hrdinové a hrdinky dobrodružné prózy naopak vybízí k projekci svým vytyčeným hrdinstvím neponechávajícím prostor dalším osobnostním rysům. Identifikaci prepubescentních čtenářů dokládá Chaloupka na výročí svých respondentů. Přestože žáci staršího školního věku nehovořili přímo o ztotožnění s postavou, z jejich slov bylo možno vyčíst funkci literárního hrdiny jako doplněk identity dětského čtenáře. (Chaloupka 1971, s. 64–65)

Žánrová preference pre/pubescentů byla předmětem četných čtenářských výzkumů. Prepubescentní čtenáři preferují zejména sci-fi a fantasy. Akcelerace ve vývoji dítěte koresponduje se zrychleným vývojem prepubescentního čtenářského zájmu o jednotlivé žánry. Odlišný rozvoj psychosomatiky se odráží v rozdílných potřebách identifikace s hlavní postavou, ve čtenářské empatii a ve schopnosti čtenářského poznávání. Výzkumy ukázaly, že chlapci preferují zejména příběhy s chlapeckým (mužským) hrdinou, uměleckonaučnou a populárně naučnou literaturu. Více než dívky projevují zájem o válečné, dobrodružné, detektivní a sci-fi náměty. Dívky upřednostňují příběhy s dívčími hrdinkami, nicméně rády čtou i knihy s chlapeckými protagonisty. Svou čtenářskou pozornost rovněž zaměřují na pohádky, románové příběhy obsahující motivy citového zrání a erotických vztahů. Dívky dále projevují zájem o historické, životopisné a sociální příběhy. Více než chlapci věnují pozornost humoristickým námětům. Z výsledků výzkumů vyplývá, že poezie není předmětem čtenářského zájmu dívek ani chlapců. J. Toman „konstatuje, že hranice tzv. apoetického věku se neustále snižuje, že již přibližně od 9 let dochází u dítěte k oslabování estetické vnímavosti pro zvukovou výstavbu básnického textu, oslabuje se citovost a smysl pro imaginaci poetického obrazu.“ (Lederbuchová 2004, s. 25–26)

V roce 2021 proběhl, pod záštitou pražské Národní knihovny, průzkum u dětí zaměřený na četbu knih, jejich vztah ke knihám a čtení obecně, čtenářské chování a běžné způsoby trávení volného času. Podle studie se mezi nejoblíbenější žánry prepubescentních čtenářů řadí fantasy, komiksy, příběhy s dětským nebo mladistvým hrdinou i detektivka. Čtenáře staršího školního věku stále nejvíce motivuje ke čtení *Harry Potter* a *Deník malého poseroutky*. Nově se mezi nejoblíbenějšími knihami prepubescentů objevila Matochova *Prašina* a *Zaklínač* Andrzeje Sapkowskiego. „Výsledky výzkumu dále ukazují, že dnešní děti a mládež znají řadu známých knižních titulů častěji z jejich filmového zpracování než z četby. To se týká v první řadě právě Harryho Pottera, kterého četla zhruba třetina starších dětí 9–14 let, ale zhlédlo více než tři čtvrtiny z nich (79 %).“ (NK ČR 2021)

6 NÁVRH PŘÍPRAVY DO VÝUKY

Cílem této kapitoly je jednak návrh přípravy do výuky literární výchovy postavený na dominantních metodách četby a didaktické interpretace textu, jednak reflexe žákovských/studentických výstupů získaných při realizaci této přípravy v 5. A Základní školy v Nučicích a u studentů 5. ročníku Učitelství pro první stupeň základní školy Fakulty pedagogické ZČU v Plzni⁴. Níže prezentovaná příprava je koncipována v duchu třífázového modelu E-U-R a z aspektu časového rozvržení je určena pro 90minutovou výukovou lekci.

Ve fázi evokace⁵ mapujeme pomocí brainstormingu žákovské znalosti o dobrodružné literatuře. Ty pak v bodech zapisujeme na tabuli. Fáze uvědomění si významu⁶ je realizována četbou a tvůrčí didaktickou interpretací (kombinací řízeného čtení, metod RWCT a tvůrčího psaní). Ve fázi reflexe⁷ hodnotíme, zda a do jaké míry se žánrové znaky dobrodružné prózy (sebrané v evokaci) objevují v Matochově románu *Prašina* a co nového se o daném žánru žáci dozvěděli.

6.1 VYTČENÉ UČIVO

6.1.1 NAUKOVÁ SLOŽKA UČIVA

Za naukové učivo si vytýkáme žánrové znaky dobrodružné prózy. Z hlediska žánru se zaměřujeme na kategorii postavy, děje a prostředí. Takto návrh učiva je v souladu s požadavky obsaženými v RVP ZV (pro 2. období 1. stupně), kde je uvedeno, že žák „při jednoduchém rozboru literárních textů používá elementární literární pojmy“, „určí v přečteném textu hlavní postavy a jejich vlastnosti“, „volně reprodukuje text podle svých schopností“, „rozlišuje pohádkové prostředí od reálného“. (RVP ZV 2021)

---

⁴ Důvodem, proč byla příprava nejprve odučena na FPE ZČU mezi autorčinými kolegy, byl záměr ověřit její funkčnost a efektivnost ještě před praxí na ZŠ.

⁵ „Žák se samostatně vybavuje, co již ví o tématu.“ Již známé znalosti si žáci doplňují novými poznatky, kterými si rozšiřují své vědomosti. Dalšími cíli evokace je zaktivizování žáka a jeho motivace k práci v navazujících činnostech. (Zormanová 2012, s.115–116)

⁶ „Tato fáze je fáze učení, fáze expozice a fixace učební látky.“ Žák při uvědomění si významu získává nové informace, například prostřednictvím čteného textu. Cílem této fáze je udržet zájem žáků a podpořit zpracování nově získaných údajů. (Zormanová 2012, s. 116–117)

⁷ V této fázi modelu E-U-R si žáci systematizují, třídí a upevňují nově získané vědomosti. „Probíhá zde proces učení, jehož výsledek je trvalý.“ V této fázi je důležitým cílem naučit žáky vyjadřovat své myšlenky a dosažené vědomosti. V rámci reflexe se žáci učí své názory a vědomostní schémata sdílet se svými spolužáky. (Zormanová 2012, s. 117–118)

6.1.2 KOMUNIKAČNÍ SLOŽKA UČIVA

Do komunikační složky učiva řadíme četbu a didaktickou interpretaci textu (reflektivní dialog aktivizovaný metodami RWCT a tvůrčího psaní). Tvořivá činnost s literárním textem je explicitně zahrnuta do učiva též v RVP ZV.

6.1.3 HODNOTOVĚ-POSTOJOVÁ SLOŽKA UČIVA

Žáky vychováváme jednak k četbě, snažíme se mu vštípit hodnotu čtenářství, jednak ho vychováváme četbou. Dětský protagonisté *Prašiny* mohou pro žáky představovat inspiraci, co se týče jejich postoje k životu – boje za ideály, kterým věří.

1. vyučovací hodina

Fáze evokace:

Metoda brainstormingu

Co vše Vás napadne, když se řekne dobrodružná próza? Jak většinou dobrodružný příběh začíná? Co by hrdinu mohlo motivovat k dobrodružství?

Vysokoškolské respondenti často zmiňovali odvážného hlavního hrdinu, který bojuje se zlem (zápornou postavou). Podle nich protagonistova motivace vychází buď z morálních přesvědčení, nebo z potřeby získat materiální odměnu. Někteří interpretovali protagonistovo přesvědčení bojovat se zlem jako výzvu. Děj je podle těchto dospělých čtenářů poutavý, postupně gradující a napětí se v něm nemusí objevit hned na začátku.

Evokace realizovaná na základní škole přinesla překvapivé zjištění. Žáci 5. třídy nemají až na výjimky (8 žáků z 24) utvořené povědomí o žánrových znacích dobrodružné prózy. V procentuálním vyjádření pouze 33,3 % z celkového počtu 24 žáků bylo schopno rozvinout informace o postavě a prostředí sledovaného žánru. Protagonisté dobrodružné prózy byli těmito žáky shledáni jako odvážní hrdinové, kteří se nebojí čelit zlu. Prostředí bylo jimi charakterizováno jako známé nebo cizokrajné. Tyto výsledky jsou nečekané na pozadí výzkumů čtenářství, které opakovaně dokazují, že mezi preferované žánry prepubescentů stále patří dobrodružná próza. Položme si tedy otázku, čím je tato situace zapříčiněna. Celkovým nečtenářstvím, nebo nečtenářstvím pouze uvedeného žánru, nebo nevysvětlením žánrových aspektů v předchozí výuce? Je totiž možné, že žáci žánr znají

(třeba i z vlastní četby), ale nedokážou jeho znaky sami verbalizovat. Autorka diplomové práce si neklade za cíl zodpovězení položené otázky, neboť bez výzkumu není možné hypotézy potvrdit nebo vyvrátit.

Četl někdo z Vás knihu Vojtěcha Matochy Prašina?

Vysokoškolští respondenti (vyjma jednoho) knihu nečetli, někteří o ní slyšeli.

Co se týče žáků 5. třídy, knihu celkově znali tři žáci, z toho dva ji četli a jeden z nich ji poslouchal jako audioknihu.

Z 24 oslovených žáků pouze 8 % knihu znalo. Tři znalci *Prašiny* jsou ze skupiny 8 žáků, o nichž byla řeč výše.

Metoda volného psaní⁸

Co ve Vás evokuje titul knihy? Jak si představujete místo, které se jmenuje Prašina? Čím je podle Vás zvláštní nebo odlišné? Napište vše, co Vás napadne.

Vysokoškolští čtenáři přirovnávali název knihy k prašivíně, prašivému lesnímu zvířeti nebo prašné cestě. Podle nich je Prašina staré, zanedbané a špinavé místo, které je nejvíce odlišné svou odlehlostí od civilizace.

V respondentech ze základní školy evokoval název knihy příběh o staré, tmavé a strašidelné ulici, o poušti nebo městě, ve kterém se dějí zvláštní a kouzelné věci. Někteří přirovnávali slovo prašina k prachu nebo ke špíně. Část žáků měla z názvu pocit zmaru, chudoby a představovali si tmavé a smutné prostředí.

Představy vysokoškolských studentů a žáků mladšího školního věku se v základu nelišily. Obě skupiny pracovaly s teorií odlehlého, opuštěného a zanedbaného místa.

---

⁸ „Volné psaní je brainstormingová metoda, při které po několik minut celými větami zapisujeme, co nás napadá k určitému tématu. Cílem je zapsat co nejvíce myšlenek, názorů, zkušeností apod.“ Žáci píšou celými větami bez přestávky v časovém úseku 1 minuty. Pokud neví, co mají psát, mohou psát, že neví. Zaznamenávají všechny myšlenky, které je napadají (např. mám hlad, chci domů, chci přestávku atp.), přestože nesouvisejí s tématem. K již napsanému textu se žák nemusí vracet a jakkoli ho vylepšovat nebo opravovat. (Kovaříková, online, 2014)

Fáze uvědomování si:**Metody řízeného čtení, řízené imaginace, předvídání**

Tyto metody jsou v úvodní části výukové lekce zvoleny s cílem ponořit žáky do příběhu, který je bude provázet následující hodinu. V první ukázce autor charakterizuje Prašinu a zároveň popisuje s ní spjatou záhadu, která se stává předmětem dobrodružství celé knihy. Úkolem žáků je využít vlastní fantazie k dotvoření obrazu Prašiny. Žáci se zamýšlejí nad tím, jak by si fikční místo v duchu textu představili oni sami. Na danou aktivitu navazují otázky, které žáky směřují do hlubších pater textu. Žáci předvídají, proč se lidé na Prašině rozhodli pro život, jaký vedou a co je zde nutí zůstat.

I. ukázka

O čtvrti jménem Prašina se říkalo leccos, ne všechno byla pravda. Jedno ale bylo jisté: na Prašině nefungovala elektřina. Lampy tu nesvítily, tramvaje nejezdily, rádio nehrálo a hodinky na baterky se zastavily, když se s nimi člověk na Prašinu vydal. Proč? To nikdo nevěděl. Když byl menší, pozval pražský primátor vědce a univerzitní profesory z celého světa, aby té záhadě přišli na kloub. Důstojní páni měřili, zkoumali a přemýšleli, psali články do odborných časopisů a pořádali v Praze konference. Na nic ale nepřišli. Prašina byla čtvrt jako každá jiná a elektřina by v ní fungovat měla, jenže zkrátka a dobře nefungovala. Tedy ne že by nefungovala vůbec, to zase ne. Lidé na Prašině žít mohli, někteří tu dokonce bydleli. Když byla bouřka, blýskalo se nad Prašinou vždycky nejvíc. Jako kdyby bouřkové mraky naopak přitahovala. Svítlna ale na hranici Prašiny vždycky zhasla. Krok zpátky a rozsvítla se. Krok do Prašiny a zablikala a zhasla.

(Matocha 2018, s. 8)

Po přečtení:**Rozvoj fáze percepce, apercepce s přesahem do interpretace****1) Naplnilo se Vaše očekávání navozené titulem knihy?**

Pro některé vysokoškolské respondenty se očekávání nenaplnilo. Název jim často evokoval tmavé místo v přírodě, které je odlehlé od civilizace. Další části studentů evokoval název Prašina místo uprostřed současného města, které se určitým způsobem od svého okolí odlišuje, ale ne tak, jak je výše uvedeno v ukázce.

Větší části dětských čtenářů, která si Prašinu představovala jako město, kde se dějí zvláštní a kouzelné věci, se očekávání naplnilo. Pro ostatní byl popis Prašiny nečekaný, místo si představovali jako nehostinné a špinavé, ve kterém se život vyskytuje minimálně.

Respondenti základních i vysokých škol projevili ve svých výstupech značnou míru originality a kreativity. Jejich anticipace do jisté míry (lhostejno zda bezděčně, nebo záměrně) rezonují na žánrovém pozadí dobrodružné prózy.

2) Čím Vás úryvek překvapil / zaujal?

Vysokoškolské respondenty překvapilo, že se záhada objevuje v začátku příběhu. Očekávali nejprve úvod do děje a poté uvedení hlavní zápletky příběhu.

Pro žáky mladšího školního věku bylo překvapující, že autor vytvořil čtvrt, která je bez moderních výdobytků. V jejich prvotních představách se objevovalo nehostinné, tmavé a špinavé místo vsazené do autorovy doby.

3) Jak si Prašinu představujete nyní? Vyjděte z textových informací a místo si dotvořte ve své fantazii?

Část vysokoškolských respondentů si po přečtení první ukázky představila Prašinu jako zchátralou skoro neobydlenou městskou čtvrt. Také zasazení příběhu do současnosti nekorespondovalo s jejich původní představou.

Po přečtení ukázky si dětské čtenáři představovali Prašinu jako tmavé, strašidelné místo, ve kterém funguje světlo jen napůl. Celá ukázka na ně působila tajemně, až hororově.

Žáci i studenti vnímali v Matochově fikčním světě velké rozdíly mezi Prašinou a okolní Prahou. Některým respondentům přišla ukázka tajemná, až strašidelná. Nepředpokládali, že aspekt tajemnosti bude zakomponován v úvodním popisu místa.

4) Jak myslíte, že lidé na Prašině žijí, když zde nefunguje elektřina, internet apod.?

Vysokoškolští respondenti zmiňovali, že postavy tamních obyvatel se zde chodí koupat do řeky, perou v ní prádlo. Svítí petrolejovými lampami nebo svíčkami.

Pro dětské respondenty bylo těžké si představit, jak mohou lidé žít bez elektřiny, internetu atp. Ve svých komentářích se opírali o svůj život a zkušenosti. Pokládali dotazy ohledně praktických věcí, jak si ohřívají jídlo, vodu, kde se koupou, jak svítí atp.

5) Proč myslíte, že se tamní obyvatelé neodstěhují do moderního prostředí? Co je k Prašince asi váže? Co je láká v ní zůstat?

Studenti předpokládali, že obyvatelé Prašiny preferují klid a ticho, proto jsou ochotni přizpůsobit se tomuto místu.

Někteří respondenti mladšího školního věku usuzovali, že lidé na Prašince zůstávají z důvodu nedostatečných finančních prostředků na nové bydlení. Podle jiných je snaha zůstat v této čtvrti motivována zvykem a strachem z adaptace na nové, moderní prostředí.

Výše uvedené odpovědi vysokoškolských respondentů jsou do jisté míry shodné s úsudky respondentů základní školy. Dětské čtenáři však měli větší tendenci k tvorbě hypotéz zaměřených na život obyvatel Prašiny.

Výklad:

Postavy, které žijí na Prašince, bychom mohli rozdělit do tří skupin. První skupinou jsou lidé, kteří zůstávají, neboť se zde cítí bezpečně. Nestojí o moderní svět, kde je vše složitější a více nebezpečné. Druhou skupinou jsou ti, které bychom mohli zařadit „na okraj společnosti“. Tato část Prahy je pro ně útočištěm před zákonem a dalšími vlivy. Třetí skupina, do které bychom mohli zařadit i dědečka hlavního hrdiny, má obdobné důvody jako postavy z první skupiny, avšak navíc chtějí toto kouzlo, neměnnost a ustrnulost Prašiny chránit.

Metody řízeného čtení, tvůrčího psaní

Převyprávění předchozího děje:

Jirka na začátku příběhu přichází navštívit svého dědu na Prašinu, ale zastihne ho s podivným společníkem. Později se ukáže, že jde o dědova přítele Patrika, který dostane za úkol Jirku doprovodit domů. Na cestě z Prašiny jsou však sledováni, Patrik s Jirkou se pokusí pronásledovatelům utéct. Vběhnou do starého polorozpadlého domu, ve kterém Patrik ukryje papírový sáček neznámého obsahu. Pomůže Jirkovi k útěku, ale když jej následuje, utrhne se s ním žebřík a zemře. Jirka se se vším svěřil svým kamarádům En a Tondovi a společně s nimi se vydává zpět za svým dědečkem. Děti však nemají mapu Prašiny, a tak pro ně není jednoduché najít cestu. Jít přímo k dědovi je nebezpečné, neboť pronásledovatelé, kteří se snažili chytit Patrika a Jirku, je s největší

pravděpodobností sledují. Nemohou věřit nikomu, jen sobě. V jednu chvíli se musí ukrýt, aby je muž, který honil Jirku a Patrika, nenašel. Před neznámým mužem je zachrání mladá žena a její děti, díky tomu mohou naši hrdinové pokračovat v cestě. Vyhýbají se ulicím a procházejí cizími zahradami. To se jim však vymstí. Jedna zahrada je totiž hlídaná velkými psy a její majitel nemá rád nezvané hosty. En a Jirkovi se podaří uniknout a dostat se k dědovi. Tónu však chytne rozezlený vlastník zahrady. O jeho dalších osudech nemají děti zprávy.

II. ukázka

„A co se teda na Prašíně děje?“ zeptal se Jirka.

Děda vzdychl: „To vám nemůžu prozradit. Bohužel. Složil jsem kdysi dávno slib a ten slib nemůžu jen tak porušit. Neměli jste sem vůbec chodit. Ztrácíte tu se mnou čas.“

En se nahrnula krev do tváří. Zamračila se.

„Nezlobte se, ale tohle prostě musím,“ začala a oči jí plály, „nevím, co se tady děje, protože mi to nechcete říct. Ale v tom zvětšování Prašiny máte evidentně prsty nebo o něm aspoň víte víc než všichni ostatní. Nemám ponětí, co jste dělal včera večer, ale nejspíš jste prostě seděl doma. A mezitím Patrik riskoval život. Pro vás, pro Jirku, a jestli to chápu správně, tak i pro nás všechny, co žijeme poblíž Prašiny. Pro mě, pro moji babičku. Patrik se nevzdal a bojoval. Věřil, že ještě existuje nějaká naděje. Jinak by před Krausem neutíkal, neschovával by batoh kdesi uprostřed Prašiny, nelezl by na tu římsu a nikdy by se s ním neutrhl žebřík. A neuplyne ani dvacet čtyři hodin a vy říkáte, že je všechno v háji a že chcete jenom čekat a dívat se, jak to skončí. Nezlobte se, ale připadáte mi jako zbabělec. Vy byste kvůli Patrikovi po žádné římse nešel.“

(...)

„Zopakuj to,“ zašeptal.

En tím trochu vyvedl z míry: „Co mám opakovat? Že jste zbabělec?“

Děda zavrtěl hlavou: „Ale ne, proboha... zopakuj to o tom batohu!“

Jirka se chopil slova: „Patrik v tom domě nejdřív schoval papírový sáček, co jsi mu dal, než jsme vyrazili, a pak se nejspíš zbavil i batohu, protože když šplhal po žebříku, už ho neměl.“

„Batoch mu sebrali, když lezl ven z okna,“ řekl děda, „moji přátelé viděli, jak ho Kraus nese s sebou z Prašiny. Jestli ale Patrik schoval sáček dřív, než batoch vzali...“

„Tak co?“ zeptala se En.

Děda odhrnul peřinu: „Tak ještě zbývá naděje.“

(...)

Ze skříňky v ložnici vytáhl nadvakrát přeložený arch voskovaného papíru a rozložil ho na kuchyňský stůl. Lampu postavil doprostřed.

Mapa Prašiny. Kdysi vytištěná černým inkoustem, ale v průběhu let zřejmě doplněná o ručně psané poznámky, opravy a značky: barevné křížky, kolečka, šrafované oblasti. Jirka se naklonil blíž, aby si mohl vpisky přečíst. „1987 – znič. požár“, stálo v levém horním rohu mapy a tenká linka ukazovala k jednomu stavení na Šibeničním vrchu. „Pošk. strop, neprůchozí,“ dopsal někdo ke žlutému křížku v jedné z bočních uliček. Jirka nechápal. Copak mají ulice nějaký strop? „3/2014 – 3700,45 4/2016 – 3565,3,“ uváděla drobná čísla vyvedená zelenou tužkou poblíž přerušované čáry, která se kroutila Prašinou a vedla skrz domy a dvory. „A + M.“ vedle domu nedaleko Barvířské ulice. Desítky, možná stovky takových krátkých poznámek, srozumitelných snad jen pisateli samotnému. Červené a žluté křížky, modrá kolečka, zelené přerušované čáry, trojúhelníčky, modré a červené postavičky, vytečkované oblasti...

(Matocha 2018, s. 63–64)

Po přečtení:

1) Jakou atmosférou na Vás dýchá zvolená ukázka?

Vysokoškolští respondenti pociťovali z ukázky zoufalství, napětí, šok z Patrikovy smrti a určitý spor mezi dětmi a dědou. Zoufalství zaznamenali především ze strany dědečka.

Dětszí čtenáři z ukázky pocítili smutek, ponurost a temnotu. Projevili soucit nad smrtí Patrika. Ukázka pro ně přinesla určitý podnět k zamyšlení nad jednotlivými postavami a událostmi v ději. O postavě dědečka se vyjadřovali jako o starém schopném muži, který se dokáže postarat sám o sebe. Pro dětské čtenáře bylo zvláštní, že se dědeček s dětmi zpočátku nechce bavit a odmítá jim poskytnout bližší informace.

Dětszí i dospělí čtenáři empaticky interpretovali celou ukázku. Respondenti mladšího školního věku projevili větší zájem o rozvíjení teorií o osudu Patrika a o mapě Prašiny.

Ve svých teoriích se opírali o svou fantazii a využívali doposud získaných informací o postavách.

2) Co by mohlo znamenat „zvětšování Prašiny“? Jak tomu rozumíte?

Vysokoškolští studenti se domnívali, že termín „zvětšování Prašiny“ označuje záhadný jev, který se z této části Prahy rozšíří do celého města.

Dětszí čtenáři uvedli teorii, podle níž za zvětšováním Prašiny stojí nepovedený experiment kontrolovaného rozšiřování Prašiny, který vyvrcholí jejím zánikem. Jiní předpokládali, že rozpínání souvisí s nedostatkem elektrické energie v celém městě.

Vysokoškolští respondenti ve svých teoriích projevíli obdobnou fantazii jako dětszí čtenáři. Žáci mladšího školního věku své představy o Prašině více rozvíjeli. Ve svých fabulacích spojovali tamní záhadu s lidským fantomem, který stojí v pozadí všeho.

3) Jak na Vás působí jednotlivé postavy? Opřete své názory o text.

Část dospělých čtenářů hodnotila En jako svéhlavou, upřímnou a statečnou dívku. Jiní též zmínili Jirkovu statečnost. Oba hlavní hrdiny dle jejich názoru provází touha rozluštit celou záhadu a pomoci lidem na Prašině.

Dětszí čtenáři se ve svém hodnocení nejvíce zaměřovali na postavu dědečka, který podle nich působí vystrašeně, ale zároveň schopně a samostatně. Hlavní hrdinové vyvolávali v žácích mladšího školního věku dojem odvážných jedinců, kteří mají touhu zažít dobrodružství, ale žáci současně upozorňovali na fakt, že dětszí představitelé nejsou vyobrazeni beze strachu. Tento poznatek se ukázal zajímavým. Protagonistu dobrodružné prózy si dětszí čtenáři doposud představovali jako čistokrevného hrdinu bez bázně a hany.

4) Proč myslíte, že Jirkův děda zprvu nechce dětem nic říct?

Někteří vysokoškolští respondenti vycházeli z teorie, že děda má zájem, aby se Prašina rozrostla a z toho důvodu nechce dětem nic prozradit. Jiní se domnívali, že děda dal slib chránit tajemství Prašiny.

V návaznosti na ukázkou rozvíjeli žáci své teorie o dědovi nejprve jako o záporné postavě, která odmítá dětem říct všechny podrobnosti z důvodu svých vlastních zjištěných zájmů. Následně své postoje přehodnotili. Z nového úhlu pohledu děda takto jedná ze strachu o děti a z lidí, kteří Jirku pronásledovali.

Teorie, které rozvíjeli dětští i dospělí čtenáři, se rámcově shodovaly. Obě skupiny přicházely se zajímavými a propracovanými anticipacemi. Inovativní přístup především mladších čtenářů byl překvapující a jejich následná aktivita a touha dozvědět se více byla přínosem v navazujících aktivitách.

5) Představte si, že jste na místě Patrika. Co by mohlo být tak důležité, že byste to v papírovém sáčku schovali v opuštěném domě? Jakou souvislost by mohl mít obsah sáčku se záhadou na Prašíně?

Dospělí čtenáři předpokládali, že by sáček mohl obsahovat návod na rozšíření nebo zrušení Prašiny, klíč nebo součástku společně s návodem užití.

Dětští čtenáři reagovali na tuto otázku se zájmem a nabídli mnoho nápadů, co by mohl sáček obsahovat. Někteří usuzovali, že by zde mohl být uschován klíč, který by pasoval do zámku nebo stroje. Jiní byli názoru, že sáček obsahuje na papírku napsané zaklínadlo, návod, instrukce, které jsou potřebné k vyřešení celé situace.

Žáci mladšího školního věku i vysokoškolští respondenti přicházeli s nejrůznějšími nápady. Především mladší respondenti projevíli skutečný zájem o rozvoj svých teorií a diskutování nad způsoby využití předmětů, které sáček obsahuje ve prospěch i neprospěch obyvatel Prašiny.

Metoda tvůrčího psaní

Vyberte si jednu postavu (En, Jirku, dědečka) a napište, na co myslela, když se dívala na mapu.

Vysokoškolští respondenti vnesli do výuky několik zajímavých tvůrčích výstupů: En: „Už mám dost těch tajemství. Jak nám má toto pomoci? Nevidím v tom žádný užitek, ale snad se už dostáváme k nějaké akci. Nejspíš se budeme muset dostat pro sáček a pak se uvidí.“

Jirka: „Znám dědu odmala a nikdy mi mapu neukázal. Tolik popisů. Co asi znamenají?“

Děda: „Teď je třeba vše důkladně promyslet. Ještě není nic ztraceno.“

Ve svých výstupech se studenti ztotožňovali se všemi postavami z ukázky. Přinesli tak různé pohledy na vyobrazenou situaci.

Dětszí čtenáři se ve svých tvůrčích výstupech nejvíce projektovali do dětských hrdinů: Jirka: „Vypadá to jako mapa Prašiny, na které je znázorněno, kam až půjde ta temnota.“ Jirka: „Je to od nějakého dítěte, co si dřív jen tak kreslilo do mapy, co měl táta v šuplíku.“ En: „Nemůže toho být víc prozrazeno?“

Pro dětské respondenty bylo obtížné vžít se do myšlení postav a uvažovat jako ony. Někteří žáci užívali fráze „já si myslím“, a vztahovali tak myšlení postavy k sobě samému.

2. vyučovací hodina

Na konci minulé hodiny jsme se dostali k tajnému papírovému sáčku. Výběr následující ilustrace je důležitý ve vztahu k obsahu děje a jeho záhady. Žáci nyní ještě nevědí, že v příběhu se objeví jakýsi starodávny stroj. Ilustrace je nutí předvídat, k čemu ony předměty budou třeba.

Metody práce s ilustrací, předvídaní

Výklad:

Minulou hodinu jsme zakončili ukázkou, ze které jsme se dozvěděli, že Patrik před svou nehodou uschoval tajemný papírový sáček v jednom z opuštěných, polorozpadlých domů na Prašině. Po rozhovoru s dědečkem se kamarádi vydali sáček hledat, aby nepadl do špatných rukou.

Práce s ilustrací:

Obrázek 1 (Matocha 2018, s. 80–81)

1) Co z obrázku lze vyčíst?

Vysokoškolští respondenti ve svých výstupech poukazovali na postavy dětí, které působí zamýšleně a ustaraně. Dále popisovali předměty na obrázku, které mnohokrát objasňovali jako kouzelné žárovky nebo hlavolamy obsahující vysvětlení tajemství Prašiny.

Děťští respondenti se při popisu obrázku zaměřovali na předměty, které v nich evokovaly žárovky popsané tajným kódem. Jiní se domnívali, že se jedná o klasické žárovky, které buď svítí samy od sebe, nebo je lze nabíjet. Komponenty jsou podle jejich předpokladu součástí většího celku.

V anticipacích dětských i dospělých čtenářů se objevovaly podobné představy.

2) Naplnilo se Vaše očekávání? Je Váš odhad o obsahu sáčku shodný s tajemnými předměty, které děti drží v rukou? O jaké předměty jde? K čemu asi slouží?

Představy dospělých i dětských respondentů o potencionálním obsahu sáčku se lišily od pravého obsahu vyobrazeného v textu.

Zklamání se u respondentů nedostavilo. Naopak projevili nadšení z dalšího tajemství, které se pokusili rozluštit.

III. Ukázka – odpověď na výše položené otázky nabízí textová ukázka

Tři předměty tvarem a velikostí připomínající žárovku, ale žárovky to nebyly. Chyběl jim závit, místo něj měly jen mosazný čtvercový výstupek. Byly taky mnohem těžší. Baňka, stejně jako u žárovek skleněná, totiž nebyla prázdná. Vyplňovala ji zvláštní, nazelenalá tekutina. Když Jirka předmětem zatočil, tekutina v baňce se rozproudila.

Pluly v ní nepatrné zlaté tečky. Mosazný konec sloužil jako zátka, nejspíš by se dal odšroubovat a obsah baňky vylít. Jirkovi to připomnělo těžítka na dopisy, které kdysi viděl u babičky: malinkou sošku andílka ve skleněné kouli. Když se těžítkem zatřepalo, vznesl se oblak bílých vloček, které se pak pomalu snášely dolů.

(Matocha 2018, s. 81–82)

Navazující část děje:

Děti se i s předměty vydají zpět k dědovi. Na cestě je však dopadnou lidé chamtivého Klementa Hroudy, který se později snaží od Jirky získat informace.

IV. ukázka:

„Potřebuji od tebe vědět jenom jednu věc,“ pokračoval s úsměvem, „když mi odpovíš, oba vás pustím, slibuji. Kdo má teď součástky?“

Všechny oči se upřely na Jirku. Nevěděl, a tak jen pokrčil rameny a byl rád, že nemusí nic říkat.

„Moji lidé mi pověděli,“ pokračoval Hrouda, „že je tvoje kamarádka Anastázie hodila do nějaké strouhy a odnesla je voda. Přemýšlel jsem o tom a pořád tomu nemůžu přijít na kloub, tak jsem doufal, že mi s tím pomůžeš. Pokud byly ty součástky pro tvého dědu... netvař se tak překvapeně, víme o tvém dědovi... Takže pokud byly ty součástky pro tvého dědu tak důležité, skoro rozdíl mezi životem a smrtí, proč je Anastázie zahodila, když ještě mohla utíkat? Musela přece vědět, že už je nikdy nikdo nenajde, nemám pravdu? Tak proč to udělala?“

„Nevím,“ pronesl Jirka a snažil se, aby jeho hlas zněl co nejklidněji. Součástky, ty zelené žárovky patří do nějakého většího celku? Čelo Klementa Hroudy přeťala dlouhá vráska.

„Chlapče, tohle není hra. Potřebuji nutně vědět, kde ty součástky skončily. Takže se tě zeptám ještě jednou. Dobře si rozmysli, co mi odpovíš. Víš, kde jsou ty součástky teď? Má je někdo z vašich lidí?“

Vášich lidí? Jakých lidí, proboha? Jirky se zmocnila úzkost. Hrouda si myslí, že Jirka s En vědí víc, než se k nim ve skutečnosti doneslo. Tohle nedopadne dobře. Proč tam En ty žárovky hodila? Nejspíš jenom nechtěla, aby se k nim dostal Kraus. Jednala zkratkovitě, bez rozmyslu... Ale uvěří tomu Hrouda?

„Čekám,“ procedil Hrouda mezi zuby.

Jirka zašeptal: „Nevím, kde jsou. Opravdu. Nemáme je. A nikdo nám nepomáhá. Děda nás jenom poprosil, abysme mu je přinesli. Nevíme ani, k čemu jsou dobré.“

Hrouda mu beze slova hleděl do očí, Jirka se snažil neuhnout pohledem, ale nakonec musel sklopit zrak.

„Lžeš mi,“ řekl Hrouda temně, „lžeš. A já nemám rád, když se mi lže. A pan Kraus to taky nemá rád.“

(...)

„Ne, nic nevím, opravdu,“ vykoktal ze sebe Jirka (...)

„Lžeš,“ ucedil Hrouda, „ale přestaňme už chodit kolem horké kaše. Asi jsi dědovi slíbil, že nic neprozradíš. Chápu. Já ti ale můžu slíbit, že tohle je jenom začátek. Pan Kraus se umí rozzlobit ještě mnohem víc, to mi věř. Takže naposledy po dobrém. Řekni mi pravdu a můžeš jít... Kde jsou teď ty součástky? A kde je stroj? Kde je stroj?!“

„Stroj? C-cože?“ řekl Jirka.

(Matocha 2018, s. 97–98)

Co Vás na ukázce nejvíce zaujalo? Jak daleko by byl Klement Hrouda ochotný zajít, aby získal informace? Podle čeho tak soudíte? Jak se dospělí protagonisté chovají? Jaký postoj zaujímají vůči dětem?

Dospělí čtenáři udávali jako nejvíce překvapující přístup záporných postav k dětským protagonistům. Jako nepřiměřené chování shledali nátlak, jímž dospělí vynucují informace z dětí. Jiné v souladu s tím zaujalo, že v příběhu „bojuje“ proti sobě skupina dětí a skupina dospělých. Domnívali se však, že by Klement Hrouda ve svém jednání nezašel až k vraždě. Někteří zmiňovali údiv nad automatickým jednáním dětí, které se vydaly pro sáček, aniž by měly od dědečka bližší informace.

Dětské čtenáře překvapily následující textové momenty. Jednak zmínka o stroji, jednak násilné a nepřátelské chování dospělých záporných postav vůči dětským hrdinům. Žáci z textu vycítili, že záporné postavy jednají s dětmi jako se sobě rovnými. Usuzovali, že Klement Hrouda je schopen pro získání důležitých informací použít na dětech fyzické násilí.

Respondenti vysoké i základní školy byli při svých interpretacích přečteného textu schopni reflektovat emoce, náladu a atmosféru ukázky. Důležitým povšimnutím z žánrového hlediska bylo jejich dělení postav nejen na záporné a kladné, ale též na dospělé a dětské. Pro intencionální dobrodružnou prózu, například tu Foglarovu, kterou je Matochovo dílo inspirováno, platí, že proti sobě staví dvě skupiny dětských hrdinů, většinou chlapců. V *Prašině* však děti čelí gangu dospělých, kteří neberou ohled na nízký věk svého protivníka.

Kdo je vypravěčem? Jak je možné, že víme, co si hrdina myslí, když hrdina sám vypravěčem není? Zpomalují protagonistovy myšlenky děj, nebo mu naopak dodávají napětí? Svou odpověď zdůvodněte.

Vysokoškolští respondenti zredukovali postřeh o vypravěči na er-formu, aniž by vyprávěcí situaci blíže charakterizovali. Podle nich myšlenky hlavního hrdiny dodávají příběhu na originalitě a ději na gradaci. Ovšem otázku, jakou formou protagonistovy myšlenky vstupují do vypravěčovy řeči, nezodpověděli.

Dětští čtenáři otázku o vypravěči nezodpověděli vůbec. Rovněž uváděli, že protagonistovy myšlenky je neunavovaly, naopak, děj byl díky nim dynamický.

Výklad:

Díky chytrosti En, odvaze obou protagonistů a pomoci jejich kamaráda Tondy, který se nečekaně objeví v místě, kde jsou En s Jirkou vězněni, se všichni vrátí k dědovi. Ten jim později prozradí, že vynálezce Hanuš Nápravník, dřívější obyvatel Prašiny, se pokoušel o vynalezení stroje. Ten ji měl proměnit v běžnou část Prahy s elektrinou, signálem, internetem atp.

V. ukázka:

I. část

Asi po dvaceti metrech minuli mohutné ocelové dveře. Jirka se je pokusil otevřít, ale byly zamčené.

„Moderní zámek, klasická fabka,“ upozornila En, „Nápravník je sem rozhodně dát nemohl.“

„Možná děda. Nebo Patrik,“ mínil Jirka.

„Možná,“ připustila En, „myslíš, že je stroj za nimi? Protože jestli jo, tak jsme v háji.“

„Děda přece věděl, že do nich nemáme klíč. Nevedl by nás sem,“ namítl Jirka, ale jistý si nebyl. „Možná je to jenom jiný vchod. Děda říkal, že u stroje včera byl. A člunem by to podle mě nezvládl.“

„Pojďme dál. Přinejhorším se sem vrátíme,“ rozhodla En. Jirka šel první. Ode dveří se tunel změnil: hrubou skálu vystřídaly cihly, místo pod rovným stropem teď kráčeli pod kulatou klenbou. Chodba se svažovala, Jirka mimoděk prodloužil krok. Otřesy, které už málem přestali vnímat, teď s každým metrem sílily.

Jirka se zastavil a obrátil se k En: „Slyšíš to?“

Tiché, rytmické klepání. To musí být stroj. Jirku zaplavilo vzrušení. Viděl, jak se En rozšířily zorničky. Přikývla. Rozběhli se.

Když jim děda ráno vyprávěl o stroji, o jeho rozměrech a složitosti, nedokázal si Jirka představit nic, co by jeho smysly zvládly pojmout a uchopit. V duchu tedy viděl tmavý sál a v jeho středu cosi velkého, ale zároveň neurčitého, zahaleného mlhou. Rozostřený oblak, ze kterého se čas od času vynořilo ozubené kolo, páka nebo ciferník. V Jirkově fantazii však nikdy nenabyl konkrétního tvaru, jako kdyby se mozek té představě bránil nebo jí ani nebyl schopen. (...)

(Matocha 2018, s. 203–204)

1) *Nachází se v textu slova, kterým nerozumíte?*

Dětští čtenáři nerozuměli slovům fabka a mimoděk. S vysokoškolskými respondenty byla tato otázka pojata formou pedagogické diskuze. V rámci reflexe se zamýšleli nad slovy, která by žákům mladšího školního věku mohla působit potíže.

2) *Jak asi stroj vypadá? Jak si jej představujete? Jak je velký? Je celý kovový a moderní, nebo naopak vypadá staře?*

Dospělí čtenáři se domnívali, že stroj je moderní, ale zaprášený a na první pohled je na něm vidět hodně součástek. Jiní přirovnávali velikost stroje ke skříni a usuzovali, že se jedná o funkční stroj.

V anticipacích dětských čtenářů jsme se setkali s názorem, že stroj je velký, má mohutné tělo a vysává elektřinu. Skupina respondentů mladšího školního věku odhadovala, že stroj bude starý a zaprášený. Další skupina naopak uváděla, že stroj je moderní, naleštěný a opečovávaný. Někteří přirovnávali stroj k domácím spotřebičům, například k pračce.

Představa stroje se v obou skupinách často shodovala. Dětští respondenti měli tendenci rozvíjet své nápady, jak takový stroj funguje a k čemu slouží. Při popisu stroje vytvářeli nové podněty i pro své spolužáky.

II. část

Ted', když stanul na okraji sálu, ho při pohledu na stroj jíkala závrat'. En překotně mluvila, ale on ji nedokázal vnímat a pochyboval, že si je ona sama svých slov vůbec vědoma. Stál s otevřenou pusou na prahu obrovské síně. Deset metrů před ním se z podlahy zdvihalo kovové tělo stroje a ztrácelo se ve tmě. Je živý, napadlo Jirku. Proboha, vždyť ten stroj je živý. Gigantický tvor s duší a tlukoucím srdcem. Jeho tělo se pohybovalo, vzdouvalo se a zase klesalo. Jako kdyby lapal po dechu. Jako kdyby se někde pod povrchem napínala a povolovala měkká tkáň, jako kdyby v jeho útrokách proudila krev.

En se odpoutala od Jirkova boku a zvolna vkročila vpřed. Zíral na stroj jako uhranutý. Najednou viděl, že co se mu na první pohled jevílo jako živé tělo, jako kůže neznámé bytosti, je jenom soustavný, nikdy nekončící pohyb mnoha drobných součástí: koleček, pístů, otočných ramen, hřídelí. Tisíce, možná statisíce dílků, pracujících v jediném harmonickém celku. Jak se o sebe třely kovové plošky a tichounce do sebe zapadala ozubená kola, vydával stroj souvislý, nepřerušovaný lomoz. Nebo spíš šepot.

(Matocha 2018, s. 204–205)

3) Splnilo se Vaše očekávání? Představovali jste si stroj stejně jako Jirka?

Velikost stroje, jeho provedení a celkový vzhled se lišily od představ vysokoškolských respondentů. Ti se domnívali, že součástky, které jsou popisovány v ukázce, budou uvnitř stroje, ukryté pod kovovým pláštěm.

Někteří dětšší respondenti si stroj představovali stejně jako Jirka, velký, mohutný s mnoha ozubenými koly. Jiní se domnívali, že stroj bude spíše podobný běžným domácím spotřebičům. Nejvíce překvapující byl pro žáky popis přirovnávající stroj k mohutnému, živému, pohyblivému tělu.

Výklad:

Kvůli tomuto stroji se En s Jirkou vydávali pro baňky a chránili je. Tyto součástky udržují stroj v chodu. Bez nich pomalu přestává fungovat. Již při jejich nalezení je En jasné,

že o ně nemohou přijít, proto obsah baněk přelije do své lahve a prázdné baňky zahodí. Samotné baňky nejsou důležité, důležitý je jejich obsah, který nelze nahradit.

Pro každou z postav má stroj jiný význam. En s Jirkou jej ochraňují, protože podle jejich teorie se právě díky stroji Prašina nerozpíná. Když přestává pracovat, má možnost se dále šířit. Děda chrání stroj, protože nechce, aby se život na Prašině jakkoli změnil, a protože když byl mladý, dal svému předchůdci slib, že bude tajemství stroje chránit.

Klement Hrouda má obdobné očekávání jako děti. Pokud by se stroj zastavil, Prašina tak, jak ji lidé znají, by přestala existovat. Mohla by se na ní zavést elektřina, plyn a veškeré výtvarné produkty moderní doby. To by zvedlo cenu nemovitostí, které zde stojí, a on by jejich prodejem mohl získat mnohem více finančních prostředků.

Stroj je tedy velmi důležitou součástí celého děje. Aniž by to En s Jirkou věděli, již na samém začátku se vše točilo kolem něj.

Reflexe:

Na závěr lekce záměrně není uváděna pasáž, která by vše vysvětlovala či naznačovala, jakým směrem se bude příběh ubírat. Bílé místo v ději by mělo být pro žáky motivací si příběh přečíst a zjistit jeho konec. V závěru dvouhodinového vyučovacího bloku proběhla reflexe.

Reflektivní otázky

1) Jak byste román Prašina zhodnotili po žánrové stránce? Jak na Vás děj působil? Které rysy dobrodružné prózy se v ději objevují?

Vysokoškolští respondenti ve svých reflexích uváděli, že román naplňuje znaky dobrodružné literatury. Hlavními protagonisty je dvojice dětí, která se snaží vše zachránit a rozluštit záhadu. Děj je překvapivý svou gradací a zvraty. V interpretacích studenti uváděli názory, že texty novodobé dobrodružné prózy v sobě nesou prvky jiných žánrů.

Žákům základní školy jsem musela více pomáhat přes dílčí otázky: Jaké postavy v knize Prašina vystupují? Můžeme o hlavním hrdinovi nebo hlavních hrdinech říci, že se jedná o klasické postavy dobrodružné prózy? Jak byste popsali děj Prašiny? Odpovídalo

prostředí, ve kterém se příběh odehrával, dobrodružné literatuře? Po vyslovení těchto otázek souhlasili dětští čtenáři s názorem, že Prašina koresponduje s žánrovými aspekty dobrodružné prózy. Jedna z dětských čtenářek uvedla, že jí Prašina připomíná ostrov. Pojmenovala tak důležitý znak celého příběhu a dokázala tím svou čtenářskou kompetenci a schopnost porozumění textu.

V této části reflexe byly komparovány obsahy z evokace.

3) Jak bylo v ukázkách dosaženo napětí?

Reakce obou skupin na tuto otázku vzájemně korespondovaly. Studenti i žáci usuzovali, že napětí v ději bylo dosaženo napínavou, až hororovou atmosférou. Ta podle nich byla vytvořena detailními popisy temných zákoutí, nebezpečnými situacemi a hrozbou záporných postav. Dětští čtenáři uváděli, že tuto atmosféru pro ně vytvářelo samotné prostředí Prašiny, kde lidé žijí bez moderních prostředků.

4) Vyhovuje prostředí knihy dobrodružné próze? Srovnajte prostředí Prašiny s jiným prostředím dobrodružné prózy.

Žákům na základní škole bylo pomáháno odkazy na knihy Daniela Defoa *Robinson Crusoe* a Karla Maye *Vinnetou*. Dětští respondenti v návaznosti na poskytnutý podnět zmiňovali, že prostředí Prašiny je nevšední a odlišné od míst v jiných dobrodružných románech. Dle jejich názoru se nejedná o exotické, ale ani o moderní prostředí. Přestože se příběh odehrává v pražské čtvrti, která postrádá novodobé výdobytky, nechybí jí napětí. Usuzovali, že jinakost tohoto místa dráždí čtenářovy smysly a vybízí ho k bohatší imaginaci. Jedna z žákyň přirovnala Prašinu k modernímu ostrovu. Tímto názorem komparovala pražskou čtvrt s ostrovem z knihy *Robinson Crusoe* a poukázala na zvláštnost prostředí, které je chápáno jako známé, ale také jako exotické. V závěru jsme došli k názoru, že prostředí Prašiny vyhovuje dobrodružnému žánru.

5) Když jste četli jednotlivé ukázky, všimli jste si podobnosti s jinou knihou (jiným autorem)? Vzpomenete si na jinou prózu s tajemnou pražskou čtvrtí, kde hlavními hrdiny jsou děti?

Vysokoškolští respondenti porovnávali příběh s knihami Jaroslava Foglara, nejvíce s Rychlými šípy. Nejčastěji uváděli, že Matochova *Prašina* je zasazena do jiného století. Tím se liší od Foglarových Stínadel, která zůstávají v autorově čase.

Dětské čtenáře bylo nutné závěrečnou reflexí provést. Na většinu reflektivních otázek neznali odpověď. Bez předchozí znalosti dobrodružného žánru dokázali jen v malé míře zobecňovat postřehy vyvozené z četby a didaktické interpretace. S Jaroslavem Foglarem si příběh nespojili, protože jeho dílo zatím nikdo nečetl.

ZÁVĚR

V kapitole Znaký a vývoj dobrodružné literatury jsme na základě analýzy odborné literatury a vlastní čtenářské reflexe žánru dospěli k následujícím závěrům. Primárním znakem dobrodružné prózy je relaxační funkce, snaha nabídnout čtenáři únik z všední reality a přenést ho do vzrušujících, až nebezpečných příběhů. Atraktivita žánru je dosahována prostřednictvím napínavého, postupně gradujícího děje, plného nečekaných zvrátů. V dobrodružné literatuře se setkáváme jak s prostředím běžných měst, se zapadlými, tajuplnými čtvrtěmi či ulicemi, tak s prostředím exotickým. Důležitou roli v dobrodružné próze zaujímá motiv cesty, která může být pojata buď jako cesta dobrodružná, nebo jako iniciační, při níž dochází k emocionálnímu či k charakterovému vývoji hlavního hrdiny nebo hrdinů. Dále bylo zjištěno, že pro dobrodružnou literaturu, a to v průběhu jejího historického vývoje, je příznačná žánrová hybridizace. Tímto tvůrčím způsobem vznikají nové syžetové struktury s prvky fantasy, sci-fi, hororu, detektivky atp.

Při analýze dobrodružné literatury bylo akcentováno dílo Jaroslava Foglara. Pro autorovy chlapecké romány jsou příznačné pedagogické ideje a morální zásady, které jsou demonstrovány na literárních protagonistech s cílem formovat chování, postoje a hodnoty čtenářů. Jak známo, ve Foglarových dílech se velmi často nesetkáváme s dívčími nebo ženskými hrdinkami, a pokud ano, mají jen malou roli, která neovlivňuje děj. Obdobně autor nepřičítá dominantní roli postavám dospělých, které často nemají pochopení pro účast dětských hrdinů ve skautských oddílech.

V kapitole Komiks vymezujeme základní znaky tzv. devátého umění. Definice komiksu je však různorodá a proměnlivá. Jeho autoři často upravují definici tak, aby jejich díla mohla být klasifikována jako komiksy. Přestože může mít komiks různá zpracování, klíčovým prvkem pro jeho kompozici je juxtapozice.

V kapitole nazvané Literárněvědná interpretace *Prašiny* Vojtěcha Matochy vycházíme z vlastní čtenářské zkušenosti, kterou porovnáváme s odbornou reflexí. Při práci s kritikami či recenzemi jsme došli k závěru, že román *Prašina* se sice částečně vrací svou estetikou k dobrodružným příběhům Jaroslava Foglara, ale tento vzor nekopíruje, nýbrž přichází s novými nápady – čtvrt bez moderních výtvarných prvků uprostřed vyspělé Prahy, přítomnost dívčí hrdinky, skupina dětí stojící proti skupině dospělých atp.

Kapitola Reflexe komiksové *Prašiny* se obdobně jako předcházející kapitola opírá o odborné reflexe komiksového pokračování fenoménu *Prašina*, nesoucí název *Křídový panáček*. Matocha ve spolupráci s vynikajícím ilustrátorem Karlem Osohou představuje nový poutavý komiksový příběh, který je rovněž zasazen do pražské čtvrti Prašina a dějově navazuje na románovou trilogii. Ve shodě s recenzemi jsme došli k závěru, že nesporné kvality komiksu ruší ukvapené rozuzlení záhady.

V kapitole Čtenářství prepubescentů rekapitulujeme základní znaky pre/pubescentního čtenářství. Čtenářské výzkumy u této věkové kategorie stále ukazují na žánrovou preferenci dobrodružné prózy, zejména u chlapců. Dětská čtenářská mají sklon k identifikaci s hlavními postavami dobrodružných románů. Při interpretaci pak dochází k obohacování čtenářovy osobnosti charakterovými rysy oněch protagonistů. Tento čtenářský přístup k literatuře je možný pouze u znakově jednodušších děl, ve kterých je vše explicitně vyjádřeno a charakter postav je zredukován na několik málo, dobře čitelných vlastností, k nimž patří statečnost nebo čestnost.

V kapitole Návrh přípravy do výuky zaprvé strukturujeme žánrově pojaté učivo vyplývající z estetických výzev Matochovy *Prašiny*, zadruhé nabízíme tvořivou didaktickou interpretaci určenou k jeho osvojení, zatřetí reflektujeme získané čtenářské výstupy jak žáků základní školy, tak studentů učitelství pro 1. stupeň ZŠ.

V průběhu výuky na prvním stupni jsme se potýkali s problémy při definování klíčových znaků dobrodružné prózy, které byly nejspíš zapříčiněny předchozí čtenářskou neznalostí žánru. Tato situace nás ve vztahu ke čtenářským výzkumům, jež hovoří o dobrodružné próze coby čtenářsky preferovaném žánru pubescentů, překvapila. Ale možná neubývá čtenářů zmíněného žánru jako spíše čtenářů an sich. Žákovské výstupy získané didaktickou interpretací svou kvalitou odpovídaly čtenářským dispozicím prepubescentů.

RESUMÉ

Diplomová práce se zaměřuje na dobrodružnou prózu a její využití ve výuce literární výchovy na 1. stupni základní školy. V teoretické části vymezujeme žánrové znaky dobrodružné prózy a komiksu. Na pozadí těchto žánrů analyzujeme dílo Jaroslava Foglara. Dále zde reflektujeme románovou trilogii *Prašina* Vojtěcha Matochy a její komiksově pokračování *Křídový panáček*. K teoretickým poznatkům řadíme klíčové znaky čtenářství prepubescentů, sledované především z aspektu dobrodružné literatury.

V praktické části jednak strukturujeme žánrové učivo vycházející z poetiky prvního dílu trilogie *Prašina* Vojtěcha Matochy, jednak nabízíme návrh přípravy do výuky určený k osvojení daného učiva, k poznávání jmenovaného díla. Návrh přípravy stojí na metodách četby a tvořivé didaktické interpretaci, jeho cílem je prohloubit čtenářskou gramotnost, zefektivnit a zároveň zatraktivnit práci s textem.

The thesis focuses on adventurous prose and its use in the teaching of literature at the lower primary school. In the theoretical part, we define the genre traits of adventure prose and comics. Against the backdrop of these genres, we analyse the work of Jaroslav Foglar. Then we further reflect the novel trilogy of *Prašina* by Vojtěch Matocha and his comic book sequel *Křídový panáček*. Among the theoretical findings, we include the key features of pre-pubescent reading, observed primarily from the aspect of adventurous literature.

In the practical part, we both structure the genre's apprenticeship based on the poetics of the first part of the *Prašina* Vojtěch Matocha trilogy, and we offer a draft preparation for teaching designed to acquire the given apprenticeship, to learn the work named. The design of the preparation is based on reading methods and creative didactic interpretation, which aims to deepen reading literacy, streamline and at the same time make working with text more attractive.

SEZNAM LITERATURY

Primární literatura

- MATOCHA, Vojtěch. 2018. *Prašina*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7637-148-4
- MATOCHA, Vojtěch, OSOHA Karel. 2022. *Prašina: Křídový panáček, první část: Skořápka*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7637-261-0
- MATOCHA, Vojtěch, OSOHA Karel. 2022. *Prašina: Křídový panáček, druhá část: Klíč*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7637-262-7
- MATOCHA, Vojtěch, OSOHA Karel. 2022. *Prašina: Křídový panáček, třetí část: Vlaštovka*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7637-263-4
- MATOCHA, Vojtěch, OSOHA, Karel. 2022. *Prašina: Křídový panáček, čtvrtá část: Poprava*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7637-264-1
- MATOCHA, Vojtěch, OSOHA, Karel. 2022. *Prašina: Křídový panáček, pátá část: Dívka s jizvou na krku*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7637-265-8
- MATOCHA, Vojtěch, OSOHA, Karel. 2023. *Prašina: Křídový panáček, šestá část: Noční můra*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7637-266-5
- MATOCHA, Vojtěch, OSOHA, Karel. 2023. *Prašina: Křídový panáček, sedmá část: Hlas Prašiny*. Praha: Paseka. ISBN 978-80-7637-267-2

Sekundární literatura

- ČEŇKOVÁ, Jana a kol. 2006. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-095-5
- DIESING, Helena. 2011. *Český komiks 01. poloviny 20. století*. Praha: Verzone. ISBN 978-80-904546-8-2
- GENČIOVÁ, Miroslava. 1984. *Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím pohledu*. Praha: Pedagogické nakladatelství. ISBN 14-326-84
- CHALOUPKA, Otakar, NEZKUSIL, Vladimír. 1979. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury, III. díl*. Praha: Albatros. ISBN 13-844-79
- CHALOUPKA, Otakar. 1971. *Horizonty čtenářství: Aktivita, proměnlivost a výchova čtenářství pubescentního dítěte*. Praha: Albatros. ISBN 13-718-71
- LÁDEK, Josef a PAVELKA, Robert. 2010. *Encyklopedie komiksu v Československu 1945–1989*. Praha: XYZ. ISBN 978-80-7388-462-8

- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. 2004. *Dítě a kniha: o čtenářství jedenáctiletých*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-86898-01-6
- MCCLOUD, Scott. 2008. *Jak rozumět komiksu*. Brno: BB/art s.r.o. ISBN 978-80-7381-419-9
- MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef a kol. 2004. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha–Litomyšl: Paseka. ISBN 978-80-7185-669-6
- MÜLLER, Richard. 2012. *Slovník novější literární teorie: glosář pojmů*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2048-2
- MÜLLER, Helmut a kol.: *Zamyšlení nad comics*. Zpráva ze symposia Výzkumného institutu literatury pro mládež Univerzity J. W. Goetha Frankfurt nad Mohanem. Zlatý máj. 1983, č. 10.
- TOMAN, Jaroslav. 1992. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita. ISBN 978-80-7040-055-2
- URBANOVÁ, Svatava. 2005. *Žánry, osobnosti, díla: historický vývoj žánrů české literatury pro mládež – antologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-7368-046-7
- VUČKA, Tomáš. 2015. *Cesta za modrým světlem: meditace nad texty Jaroslava Foglara*. Příbram: Pistorius & Olšanská. ISBN 978-80-87855-26-3
- ZACHARIÁŠ, Jiří. 2020. *Stoletý hoch od Bobří řeky: dobrodružství života a metod Jaroslava Foglara, legendy české literatury a skautingu*. Praha: Ostrov. ISBN 978-80-86289-87-8
- ZORMANOVÁ, Lucie. 2012. *Výukové metody v pedagogice: S praktickými ukázkami*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4100-0

Internetové zdroje

- KOVAŘÍKOVÁ, Ludmila (2014). Online. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/V/Voln%C3%A9psan%C3%AD [citováno 2023-12-10].
- *Nakladatelství Paseka* (bez data). Webové sídlo. Dostupné z: <https://www.paseka.cz/produkt/prasina-1-2-vydani/> [citováno 2024-2-15].

- NAKONEČNÝ, Milan (2018). *Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV České republiky. Oline. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Saturace> [citováno 2024-3-18].
- NKP (bez data). *Národní knihovna České republiky*. Online. Dostupné z: <https://text.nkp.cz/aktuality/aktuality-archiv/aktuality-2021/pruzkum2021v> [citováno 2024-3-19].

Recenze

- ROHÁČ, Filip. *Recenze: Vojtěch Matocha, Prašina (1. díl)*. Online. SARDEN, 2021. Dostupné z: <https://sarden.cz/2021-05-21-1025/recenze-vojtech-matocha-prasina-1-dil>
- Téma: Matocha: Děti zažívají méně a méně dobrodružství. V Prašíně jsou odkázané na sebe. MATOCHA Vojtěch, 2021. Interview se spisovatelem. Praha 31. 1. 2021.
- CHUCHMA, Josef (2019). *Proč román Prašina není foglarovkou*. Online. In: ČT art 7. 5. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/inside/proc-roman-prasina-neni-foglarovkou-UTpKw>. [citováno 2024-1-31].
- DRAHOŇOVSKÁ, Kamila (2018). *Když se minulost a současnost protnou*. Online. In: iLiteratura.cz. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/39781-matocha-vojtech-prasina>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ

Obrázek 1 OSOHA, Karel. In: MATOCHA, Vojtěch. <i>Prašina</i> . Praha: Paseka, 2018, s. 80 – 81.....	39
--	----